

**UCHWAŁA NR XLIV/68/2013
RADY MIEJSKIEJ W CIESZANOWIE**

z dnia 16 października 2013 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego programu opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2013 – 2017”

Na podstawie art. 18 ust. 1 i ust. 2 pkt. 15, art. 40 ust. 1 i ust. 2 pkt. 4, art. 41 i art. 42 Ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (tekst jednolity: Dz. U. z 2013 r.poz. 594 z późn. zm.), w związku z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2003 r. nr 162, poz. 1568 z późn. zm.)

Rada Miejska w Cieszanowie

uchwała, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2013–2017”, zaopiniowany pozytywnie przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, stanowiący załącznik do uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Burmistrzowi Miasta i Gminy Cieszanów.

§ 3. Nadzór nad wykonaniem uchwały powierza się Komisji Rolnictwa i Rozwoju Gospodarczego Rady Miejskiej w Cieszanowie.

§ 4. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Podkarpackiego.

Przewodniczący Rady
Miejskiej w Cieszanowie

mgr Stanisława Chomyszyn

Załącznik nr 1
do Uchwały nr XLIV/68/2013
Rady Miejskiej w Cieszanowie
z dnia 16.10. 2013 r.

Gminny program opieki nad zabytkami Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2013 – 2017

Cieszanów, wrzesień 2013

1. Wstęp

Przedmiotem niniejszego opracowanie jest ochrona dziedzictwa kulturowego znajdującego się w granicach administracyjnych Miasta i Gminy Cieszanów. Przyjęte założenia kompozycji i formy opracowania służą do ukierunkowania działań Samorządu Gminnego w celu zachowania i utrzymania gminnego środowiska kulturalnego.

Gminny Program Opieki nad zabytkami jest dokumentem wspierającym oraz uzupełniającym szereg opracowań strategicznych m.in. o charakterze przestrzennym t.j. *Zmiana Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Cieszanów w Województwie Podkarpackim* (uchwała Nr XIV/84/2011 Rady Miejskiej w Cieszanowie z dnia 25 października 2011 r., miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego oraz *Strategię Rozwoju Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2006-2020* – dokumentu przedstawiającego długofalową koncepcję funkcjonowania gminy. Ze względu na dyscyplinujący JST charakter programu oraz zmieniające się środowisko prawne, administracyjne i społeczne a także upływ czasu odciskający piętno na obiektach zabytkowych, ustawodawca wymusił na organach gmin sporządzenie co 2 lata sprawozdań z realizacji założeń programowych.

Założenia programowe oraz instrumentarium ich realizacji ma na celu poprawę stanu kulturowej spuścizny poprzez propagowanie wiedzy a także budowanie tożsamości kulturowej wśród lokalnej społeczności, rewitalizację, promocję połączoną z atrakcjami turystycznymi oraz uwzględnianie istniejących założeń dworskich i pałacowo – folwarcznych z realizowanymi lub planowanymi zamierzeniami inwestycyjnymi.

2. Podstawa prawna opracowania gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawą prawną obowiązku wykonania gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ust. 1 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)* zgodnie z którym cyt. „**Zarząd województwa, powiatu lub wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza na okres 4 lat odpowiednio (...)gminny program opieki nad zabytkami.**”

W myśl cytowanej ustawy, celem niniejszego programu, w szczególności jest:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;

- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Nadrzędnym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce jest *ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)*

W miesięczniku *Nieruchomości C.H. Beck (rok 2011 numer 11)*, pojęcie zabytku i jego wartości, zgodnie z ww. ustawą, skomentowano w sposób następujący – „W nowej ustawie odstąpiono od stosowanego dotychczas pojęcia „dobro kultury”, zastępując je pojęciem „zabytku”, którym jest „nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich część lub zespół, będąca dziełem człowieka lub związana z jego działalnością i stanowiąca świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, której zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową”. Rozróżniono w niej także pojęcie „ochrony zabytków”, obejmujące wszelkie czynności władcze podejmowane w tym zakresie przez organy administracji publicznej, od pojęcia „opieki”, przez które ustawodawca rozumie działania właścicieli i posiadaczy zabytków związane z utrzymaniem zabytku we właściwym stanie, polegające w szczególności na stworzeniu warunków dla naukowego badania zabytków, prowadzeniu przy nich prac konserwatorskich i robót budowlanych oraz właściwym korzystaniu z zabytków.”

ustawa¹ w art. 4-7 reguluje przedmiot ochrony i opieki, wykorzystując otwarty katalog obiektów oraz rozróżnia zakres i formy opieki i ochrony zabytków. Przedmiotem ochrony i opieki są:

➤ **zabytki nieruchome** będące, w szczególności:

- krajobrazami kulturowymi,
- układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- dziełami architektury i budownictwa,
- dziełami budownictwa obronnego,
- obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- cmentarzami,
- parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

➤ **zabytki ruchome** będące, w szczególności:

- dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,
- wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

¹ Stosując wyrażenie „ustawa”, autor ma na myśli *ustawę o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)*

- materiałami bibliotecznymi,
 - instrumentami muzycznymi,
 - wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- **zabytki archeologiczne** będące, w szczególności:
- pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - cmentarzyskami,
 - kurhanami,
 - reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej.

Zakres ochrony zabytków obejmują w szczególności następujące zadania nałożone na organy administracji publicznej:

- zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie;
- zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków;
- udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków;
- przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę;
- kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków;
- uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska.

Zakres sprawowania opieki nad zabytkami nakłada na właściciela bądź posiadacza obiektu zapewnienie następujących warunków:

- naukowego badania i dokumentowania zabytku;
- prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku;
- zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie;
- korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości;
- popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii i kultury.

Formami ochrony zabytków jest:

- ✓ wpis do rejestru zabytków;
- ✓ uznanie za pomnik historii;
- ✓ utworzenie parku kulturowego;
- ✓ ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Poszczególne formy ochrony zabytków oraz kompetencje organów, nie wymagają szczegółowego omówienia, gdyż Ustawodawca szeroko omówił wymienione formy opieki i ochrony zabytków, oraz zasady ich wykonania.²

Gminny Program Opieki nad Zabytkami współgra z założeniami dokumentów rangi krajowej t.j.

- 🇵🇱 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.). Zgodnie z art. 6 i 73 władze publiczne mają obowiązek stworzyć warunki upowszechniania dóbr kultury, poprzez m.in. tworzenie regulacji prawnych im sprzyjających. Ponadto winny zapewnić prawo korzystania z dóbr kultury, która wg komentarza prof. Dr hab. Bogusława

² Art. 8-22 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)

Banaszak *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz* „ma duże znaczenie nie tylko dla ochrony i propagowania dziedzictwa Narodu czy tradycji naszego kręgu cywilizacyjnego oraz ogólnoludzkich wartości (zob. komentarz do Preambuły), ale również dla realizacji innych wolności konstytucyjnych, w tym i gwarantowanych w art. 73. Dzięki niej dobra kultury mogą oddziaływać na myśli i wyobraźnię "każdego" - tzn. osoby fizycznej i tym samym wpływać na jego zdolności, osobistą wrażliwość i zachowania oraz przedsięwzięte inicjatywy w różnych dziedzinach życia. "Konieczność stworzenia warunków dla powszechnego udostępnienia tych dóbr każdemu zainteresowanemu musi zostać pogodzona z obowiązkiem ich odpowiedniej ochrony, renowacji, przechowywania, jak również ochrony praw i wolności osób i instytucji będących ich właścicielami. Skutkiem tego swoistego kompromisu musi być faktyczne określenie terminów, charakteru i zakresu, w jaki każdy zainteresowany może korzystać z przyznanej mu wolności korzystania z dóbr kultury" (tak *M. Jabłoński*, *Konstytucyjne*, s. 565)."

- ✚ Ustawa o samorządzie gminnym (t.j. z dnia 12 października 2001 r., Dz. U. Nr 142, poz. 1591 ze zm.). W art. 7 ust. 1 pkt 9 ustawodawca powierzył gminom liczne zadania w zakresie m.in. kultury. W komentarzu *Ustawa o samorządzie gminnym (Rok wydania 2011, wyd. C.H.Beck, wydanie1) red. Prof. zw. dr hab. Roman Hauser i prof. zw. dr hab. Zygmunt Niewiadomski*, jest napisane cyt. „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Uchwała określa nazwę parku kulturowego, jego granice, sposób ochrony, a także zakazy i ograniczenia. Wójt (burmistrz, prezydent miasta), w uzgodnieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków, sporządza natomiast plan ochrony parku kulturowego, który wymaga zatwierdzenia przez radę gminy. Samorząd gminny przy sporządzaniu i aktualizacji strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na lokalizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku

publicznego jest obowiązany każdorazowo uwzględniać wymogi ochrony zabytków i opieki nad zabytkami. Ponadto gmina będąca właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo mająca taki zabytek w trwałym zarządzie może ubiegać się o udzielenie dotacji celowej z budżetu państwa na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy tym zabytku.”;

- ✚ Ustawa o planowaniu zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. z dnia 24 kwietnia 2012 r. , Dz. U. z 2012 r., poz. 647). Art. 1 ust. 4 oraz 2 pkt 10, wskazuje na konieczność uwzględniania zapisów *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* w sporządzonych aktach planistycznych³;
- ✚ Ustawa prawo budowlane z dnia 7 lipca 1994 r. (Dz. U. Nr 89, poz. 414). Art. 2 ust. 2 pkt 3, art. 9 ust. 4, art. 29 ust. 2 pkt 1 i 6, art. 30 ww. ustawy „wymaga przy projektowaniu i budowie obiektów budowlanych spełnienia m.in. warunków dotyczących ochrony obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów objętych ochroną konserwatorską, według przepisów normujących tę problematykę.⁴”;
- ✚ Ustawa o gospodarce nieruchomościami t.j. z dnia 19 maja 2010 r. (Dz. U. Nr 102, poz. 651 ze zm.) Ustawa w art. 6 zawiera katalog celów publicznych, do których została zaliczona w pkt 5 cyt. „opieka nad nieruchomościami stanowiącymi zabytki w rozumieniu przepisów o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami”;
- ✚ Ustawa o ochronie przyrody (t.j. z dnia 25 sierpnia 2009 r., Dz. U. Nr 151, poz.1220 ze zm.)
- ✚ Ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t.j. z dnia 26 marca 2012 r., Dz. U. Nr 0, poz.406)

³ Art. 73 ust. 1 pkt 1 ustawy Prawo Ochrony Środowiska z dnia 23 stycznia 2008r. (Dz. U. Nr 25, poz. 150) również wymaga uwzględnienia w dokumentach planistycznych ograniczeń wynikających z ochrony obiektów zabytkowych

⁴ Prawo Budowlane. Komentarz. Red. Prof. zd. Dr. Hab. Zygmunt Niewiadomski, Tomasz Asman, Jędrzej Dessoulavy-Śliwiński, Elżbieta Janiszewska-Kuropatwa, Alicja Plucińska-Filipowicz (Rok wydania 2011, Wydawnictwo C.H. Beck, Wydanie 4)

- ✚ Ustawa o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t.j. z dnia 27 października 2010 r., Dz. U. Nr 234, poz.1536 ze zm.)

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Gminny Program Opieki nad Zabytkami koresponduje z Krajowymi dokumentami strategicznymi, z pośród których warto wymienić następujące:

- ✚ Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020. Misją programu jest cyt. „zrównoważony rozwój kultury jako najwyższej wartości przenoszonej ponad pokoleniami, określającej całokształt historycznego i cywilizacyjnego dorobku Polski, wartości warunkującej tożsamość narodową i zapewniającej ciągłość tradycji i rozwoju regionów.”
- ✚ Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2013. Głównym celem programu jest dążenie do znaczącej poprawy stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na terenie województwa, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego;
- ✚ Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007 - 2020 roku. Opracowanie podkreśla znaczenie rozwoju turystyki jako jednej z podstawowych sfer działalności w związku z licznymi zasobami kulturowymi i historią regionu. Opisuje województwo podkarpackie, jako: „park kultury, skansen in situ, wpisany w krajobraz naturalny: parków krajobrazowych, parków narodowych i rezerwatów przyrody. Szczególna cecha tego krajobrazu jest bogactwo warstw, tekstów kulturowych z przestrzeni kilku tysięcy lat, osadzonych w regionie położonym na „trasie wędrówek” prehistorycznych oraz nowożytnych ludów azjatyckich i europejskich, na „ścieżce wojennej” militarnych podbojów i waśni narodowych, ale też, i przede wszystkim, na „trakcie pokojowym” twórczej koegzystencji i dialogu wielu religii i kultur: zachodniej i wschodniej (bizantyjskiej) Europy. Wyróżniającym województwo potencjałem jest wielowątkowe dziedzictwo kulturowe, wpisane w konteksty religijne i zachowane, częstokroć, unikalnej formie (np. architektura drewniana) oraz zasoby współczesnej kultury regionu: twórcy, środowiska artystyczne i intelektualne, imprezy, instytucje, organizacje pozarządowe, etc.”

- ✚ Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego. Jednym z celów polityki przestrzennej Województwa jest kształtowanie struktur przestrzennych umożliwiających ochronę krajobrazu kulturowego i pojedynczych zabytków przed degradacją.;
- ✚ Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Podkarpackiego na lata 2007 - 2013. Przedmiotowe opracowanie jako mocne strony przestrzeni turystycznej wyróżniło ciekawe i bogate dziedzictwo kulturowe, które zgodnie z Wizją Strategii uznaje Podkarpacie za „Europejskie Centrum Obsługi Turystów, dystrybucji usług i kreowania produktów turystycznych, obejmujących region i Europę Południowo-Wschodnią, budujące swoją przewagę konkurencyjną w oparciu o wysoką jakość oraz unikalną i różnorodną ofertę inspirowaną pięknem natury, bogactwem dziejów oraz spuścizną wielu narodów i kultur.”

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

- ✚ Zmiana Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Cieszanów w Województwie Podkarpackim (uchwała Nr XIV/84/2011 Rady Miejskiej w Cieszanowie z dnia 25 października 2011 r., Rozdział 7, przedmiotowego opracowania pn. Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- ✚ Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego⁵, obowiązujące na dzień opracowania niniejszego programu. Gmina Cieszanów posiada stosowne zapisy w treści m.p.z.p. określające zasady ochrony spuścizny kulturowej regionu, wynikające m.in. z uzgodnień projektów planów z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemyślu.
- ✚ Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2006 - 2020. Wyznaczonym w dokumencie długofalowym celem jest zrównoważony rozwoju gminy poprzez dążenie do zaspokojenia aspiracji rozwojowych obecnego i

⁵ m.p.z.p. określające zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i obowiązujące na dzień opracowania niniejszego programu w **załączniku nr 1**

przyszłego pokolenia. W kontekście gminy Cieszanów istotne będą działania zmierzające do eksponowania tradycji kulturowej i walorów przyrodniczych miejscowości jako szczególnej wartości, godnej zachowania i pielęgnacji. Przyczyni się to do poprawy warunków życia zarówno ludności wiejskiej i miejskiej jak i zwiększenia funkcji gospodarczych i społecznych obszarów wiejskich. Do wysoce istotnych zadań z punktu widzenia opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego należy promocja rekreacji i wypoczynku w gminie w oparciu o wykorzystanie naturalnych walorów gminy (dziedzictwa kulturowego bazującego na wielonarodowej, wielokulturowej i wielowyznaniowej historii regionu) oraz dalszy rozwój form ochrony przyrody na terenie gminy. Pierwszy z wymienionych celów pozwoli stworzyć unikalny produkt marketingowy jaki stanowią liczne obiekty zabytkowe, układy przestrzenne oraz zespoły pałacowo - folwarczne na obszarze administracyjnym gminy, natomiast drugie zadanie ma na celu ochronę najcenniejszych terenów przyrodniczych przed postępującym i powszechnym zjawiskiem suburbanizacji.

- ✚ Plan Rozwoju Gminy Cieszanów na lata 2004-2006 z perspektywą na 2007 - 2013. Przedmiotowe opracowanie o charakterze strictly lokalnym, wśród działań zmierzających do realizacji zamierzonych celów tj. budowy infrastruktury technicznej, poprawy jakości życia mieszkańców oraz promocji gminy zakłada rewaloryzację dziedzictwa kulturowego m.in. poprzez przeprowadzenie remontu Cerkwi w Dachnowie oraz budowę ścieżek rowerowych umożliwiających zwiedzanie zabytków kulturalnych i walorów przyrodniczych, remont pomników i kapliczek przydrożnych oraz cmentarza komunalnego i kaplicy w Cieszanowie, oznakowanie obiektów zabytkowych w Cieszanowie tablicami informacyjno – pamiątkowymi, urządzenie sali z ekspozycją pamiątek dziedzictwa kulturowego w miejscowości Folwarki i wiele innych działań.

5.2. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

Gmina Cieszanów (7 798 mieszkańców) jest położona we wschodniej części województwa podkarpackiego, w centralnej części powiatu Lubaczowskiego. Miejscowość graniczy od wschodu z gminą Horyniec - Zdrój, od północy z gminą Narol, od południa z gminą Lubaczów, południowy – zachód wyznacza miejscowość Oleszyce i od zachodu z gminą Stary Dzików oraz Obsza (woj. Lubelskie).

Gmina Cieszanów położona jest w północnej części Płaskowyżu Tarnogrodzkiego, jednego z mezoregionów Kotliny Sandomierskiej, w obrębie Garbu Tarnogrodzkiego, na północ od rzeki Lubaczówki. Granica między Płaskowyżem Tarnogrodzkim a sąsiadującym z nim Roztoczem przebiega niedaleko krańców gminy. Region jest płaskowyżem ukształtowanym pofałdowanymi wysoczyznami, osiągającym wysokość od 220 do 280 m n.p.m. (maksymalnie 284 m) a względnie od 30 do 60 m. Rzeźba terenu jest głównie monotonna, urozmaicona wałami piaszczystymi i pagórami wydmyowymi. Płaskowyż zbudowany jest z iłów mioceńskich, na których zalegają przykryte lessem gliny i piaski czwartorzędowe, co daje regionowi charakter rolniczy (55% powierzchni gminy stanowią użytki rolne). Na terenie gminy znajdują się kompleksy wielogatunkowych lasów (głównie iglastych) - ok. 38% powierzchni gminy. Zbiorowiska wodne stanowią stawy (powstałych w miejscach po dawnych bagnach i mokradłach) zalewy, rzeki oraz ciek wodne.

Niezwykłe walory przyrodnicze tych terenów sprawiły, że utworzono tam:

- Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej, który obejmuje północne tereny gminy z licznymi zalesieniami i ciekami i zbiornikami wodnymi. Powierzchnia 1.897 ha – 8,65% powierzchni gminy.
- Południowo - roztoczański Obszar Chronionego Krajobrazu obejmujący swym zasięgiem północno-wschodnie tereny gminy. Powierzchnia 13.181 ha – 60% powierzchni gminy.
- Rezerwat Przyrody „Jedlina” – rezerwat leśny o powierzchni 66,97 ha, zlokalizowany w kompleksie leśnym „Wielki Las”, zajmujący południowo-wschodnią część obszaru gminy. Głównym celem utworzenia rezerwatu jest potrzeba zachowania cennego starodrzewia jodłowego.
- Rezerwat Przyrody „Tepiły” – rezerwat leśny nad rzeką Paucza, w kompleksie Puszczy Solskiej, powierzchnia 190 ha, usytuowany po obydwu stronach granicy gmin Cieszanów – Narol.
- Rezerwat Przyrody „Bruszczyń” – rezerwat leśny o pow. 195 ha, usytuowany pomiędzy potokami Gnojnik – Bruszcza, w środkowo - wschodniej części gminy.
- Użytek ekologiczny „Dzikowskie Bagno” o powierzchni 0,48 ha,
- Użytek ekologiczny „Za Dachnowskimi Łakami” o powierzchni 3,03 ha,
- Użytek ekologiczny „Koman” w Nowym Lublińcu, powierzchnia 65,53 ha.
- Użytek ekologiczny „Sopilne”, powierzchnia 95,51 ha.

Gmina Cieszanów stanowi obszar o powierzchni 219, 4 km². Miasto znajduje się na skrzyżowaniu dwóch dróg wojewódzkich 865 relacji Jarosław – Bełżec, o wysokim znaczeniu w układzie komunikacyjnym województwa ze względu na dogodny dojazd do przejścia

granicznego w Hrebennem oraz 863 relacji Nisko – Tarnogród – Cieszanów. Przez gminę przebiega również droga powiatowa nr 1656 R relacji Cieszanów-Nowe Sioło oraz drogi gminne.

Pierwsze⁶ wzmianki na temat wsi Cieszanów pochodzą z 1496 r. Wzrost osadnictwa na tym terenie był efektem powstania Zamościa w 1580 r. i otwarcia szlaku handlowego z Jarosławia. Starania o lokację własnego miasta podjął starosta samborski - Stanisław Cieszanowski z Cieszanowic herbu Jelita, który zakupił część majątku w Nowym Siole będąc już właścicielem wsi Podemszczyzny, Łówczy i Chotylubia. W 1590 r. nastąpiła lokacja miasta Cieszanów na prawie magdeburskim. Na przełomie XVI i XVII w. ludność Cieszanowa parała się głównie rolnictwem, rzemiosłem i handlem. Najwięcej było szewców, kuśnierzy i tkaczy. Byli też kowale, ślusarze, stelmachowie, cieśle, bednarze, piekarze, rzeźnicy, słodownicy, piwowarzy, powoźnik, maziarz, lepiarz, oraz rzemieślnik rusznikarz. Już od 1593 r. funkcjonowała w mieście papiernia. Działał także młyn oraz browar. Przez Cieszanów przebiegał ważny szlak handlowy prowadzący ze Lwowa do Gdańska. Wszystko to sprawiało, że Cieszanów był ważnym ośrodkiem rzemieślniczym oraz handlowym, co potęgowało rozwój miasta w tamtym okresie. Po śmierci Stanisława Cieszanowskiego miasto przechodziło z rąk do rąk - przez chwilę było własnością Wierzbickich herbu Nieczuja, następnie Lipskich herbu Grabie, aby w 1637 r. przejść na własność Jana Bełżeckiego, herbu Jastrzębiec, który kupił też Nowe Sioło i Chotylub. Po śmierci Jana Bełżeckiego w 1642 r. majątek przypadł w spadku najstarszemu synowi - Aleksandrowi Stanisławowi pełniącemu wówczas funkcję wojewody podolskiego. Okres ten nie był obiecujący dla Cieszanowa. Rozwój gospodarczy miasta przechodził załamanie spowodowane licznymi epidemiami chorób zakaźnych ale również działaniami wojsk własnych i obcych siejącymi spustoszenie, pożary i zniszczenia. W 1648 r. miasto przeżyło najazd Kozaków Chmielnickiego. W 1655 r. wojska szwedzkie dokonały ataków grabieżczych na tych terenach. Rok 1672 to ciąg dalszy ataków wojsk obcych – Tatarów, którzy w tym samym roku ponieśli klęskę z rąk wojsk hetmana Jana Sobieskiego pod Cieszanowem. Jan III Sobieski w 1681 r. Będąc już królem, potwierdził prawa miejskie Cieszanowa, a do herbu miasta dodał szyszak z trzema pióropuszcami, chorągwie, miecze, lufy armatnie i kule. Po I rozbiorze w 1772 r. Cieszanów i okoliczne wsie znalazły się pod panowaniem Habsburgów.

⁶ Materiał źródłowy: <http://www.roztocze.info/niezb%C4%99dник-turysty/indeks-miejscowo%C5%9Bci/139-cieszan%C3%B3w-historia-miasta.html> oraz http://test.cieszanow.eu/index.php?option=com_content&view=article&id=1&Itemid=11

Po wejściu Cieszanowa w skład Austrii włączono go do powiatu tomaszowskiego w cyrkułe (odpowiednik powiatu) bełskim, a następnie w cyrkułe żółkiewskim. Historia pokazuje, że przez krótki okres Ciesznów był w posiadaniu Jana Zamojskiego, który nabył też Nowe Sioło, Chotyłub i Łówczę. W tymże czasie uruchomiono cegielnię. W 1788 r. zlikwidowano zakon dominikanów (w 1800 r. dominikanie zbudowali kościół murowany) i parafia została przejęta przez duchowieństwo świeckie. Kolejnymi posiadaczami Cieszanowa byli Rojowscy herbu Cholewa, (po których to miasto zatrzymało herb) na ten też okres przypadło zniesienie pańszczyzny w 1828 r. Zachowane dokumenty informują, że w 1785 r. Cieszanów liczył 1462 mieszkańców, zaś 1801 r. - 1534. Cieszanów może pochwalić się męstwem i odwagą biorąc pośredni udział w polskich zrywach niepodległościowych. W 1809 r. przez miasto przemaszerowały wojska polskie Księstwa Warszawskiego. Natomiast w 1863 r. podczas trwania powstania styczniowego mieszkańcy miasta brali udział w przekazaniu z Galicji broni i amunicję oraz środki pierwszej pomocy a także wystawili swoich ochotników do walk. Cieszanów stworzył również największy w Galicji szpital dla poszkodowanych w bitwie pod Kobylanką w maju 1863 r. powstańców. Miejscowe cmentarze służyły jako miejsca pochówku zmarłym powstańcom. Szwadron huzarów węgierskich podczas trwania powstania, stacjonował w mieście, w celu utrzymania porządku nad granicą. Cieszanów znów miał przed sobą lata świetności - rozwijało się polskie życie kulturalne, społeczne oraz sportowe. W 1871 r. zorganizowano oddział Polskiego Towarzystwa Pedagogicznego. W 1879 r. uruchomiono Ochotniczą Straż Pożarną, następnie Towarzystwo Kasynowe z czytelnią, Towarzystwo Dobroczynności (1884 r.), Stowarzyszenie Mieszczańskie "Gwiazda" (1904 r.), Stowarzyszenie Gimnastyczne "Sokół", drużynę skautowską, bartosзовą, strzelecką, oraz inne, z których na wymienienie zasługuje koło Polskiego Stronnictwa Ludowego. W 1904 r. swoją działalność rozpoczęło Towarzystwo Zaliczkowe, następnie w 1904 r. Spółka Oszczędności i Pożyczek. Miasto przeżywało znowu okres swego rozwoju, także pod względem oświaty. W Cieszanowie czynna była 5-klasowa szkoła ludowa, do której uczęszczały też dzieci z pobliskich wsi i miasteczek. Dalszą naukę kontynuowano w szkołach średnich (Jarosławiu, Lwowie, Przemyślu) oraz wyższych (Krakowie, Lwowie). Wybuch I wojny światowej ponownie zahamował rozwój miasta. Dnia 9 września 1914 r. wojska austro-węgierskie poniosły klęski w bitwach pod Komarowem i Zamościem, w wyniku czego rozpoczęły odwrót. Dnia 11 września 1914 r. do Cieszanowa wkroczyły wojska rosyjskie i stacjonowały tutaj do 18 czerwca 1915 r. Rosjanie niszczyli wszystko co stało im na drodze – istniejące wówczas obiekty handlowe, zakłady rzemieślnicze, żydowskie zostały spustoszone. W trakcie trwających działań wojennych miasto zniszczono w pożarach, a władze powiatowe tymczasowo zostały przeniesione do Lubaczowa. Koniec Wojny i rozpad monarchii Austro – Węgierskiej skutkowało tym, że 1 listopada 1918 r.

Ukraińcy przejęli władzę w Cieszanowie. Zanim doszło do przejęcia władzy, wojska Ukraińskie rozgromili służby bezpieczeństwa, a następnie aresztowali organizatorów obrony miasta i rozstrzelali ich w Niemirowie. Zbawienna data dla miasta to 6 grudnia 1918 roku kiedy to nastąpiło Wyzwolenie Cieszanowa. Oddziały ukraińskie musiały ustąpić pod silnym naporem legionistów polskich dowodzonych przez generała Jarosza. Administracyjnie Cieszanów należał do województwa lwowskiego. W 1919 r. władze powiatowe wróciły do Cieszanowa, żeby 1 stycznia 1923 r. ponownie jednak już na stałe powrócić do Lubaczowa na mocy podjętych decyzji. Pierwszy Powszechny Spis Ludności informuje, że Cieszanów liczył 2282 mieszkańców. Miasto Cieszanów było nadal ważnym ośrodkiem życia kulturalnego. Rozwijały się różne organizacje społeczne i polityczne. W Cieszanowie znajdowały się liczne instytucje tj. sąd grodzki, ekspozytura urzędu skarbowego, szkoła powszechna III stopnia, poczta, urząd katastralny, kasa chorych i inne. W 1921 r. uruchomiono zakład produkcyjny wozów "Agra". Oprócz tego w mieście były czynne 2 młyny, 2 kruparnie, olejarnia, 5 hurtowni, 7 restauracji, 2 hotele, a także liczne sklepy i warsztaty rzemieślnicze. Działała Kasa Stewczyka (powstała z połączenia Spółki Oszczędności i Pożyczek). Staraniem władz miejskich uruchomiono seminarium nauczycielskie, dzięki któremu w latach 1925-1932 sporo młodzieży zdobyło wykształcenie i zawód. Źródła historyczne podają, że w 1939 r. było tutaj 3 lekarzy, 1 weterynarz, kilku adwokatów i notariuszy. Dnia 7 września 1939 r. - tydzień po wybuchu II wojny światowej, miasto zostało zbombardowane przez wojska Hitlera. 12 września 1939 r. Cieszanów został zajęty przez Niemców. Aresztowano władze administracyjne miasta tj. burmistrza Bolesława Bajorskiego, Sekretarza Zarządu Miejskiego - Jana Kopfa, a także kierownika tutejszej szkoły - Kazimierza Kalecińskiego. Po wycofaniu się Niemców weszły na krótko żołnierze Armii Czerwonej. Następnie po opuszczeniu miasta przez Rosjan została ustawiona linia demarkacyjna. Żydzi wyjechali na teren włączony do Związku Radzieckiego. Cieszanów znalazł się w obrębie Generalnego Gubernatorstwa - okupowanego obszaru przez III Rzeszę. Administracyjnie przydzielony został do powiatu tomaszowskiego, a po jego likwidacji wszedł w skład powiatu zamojskiego (dystrykt lubelski). W mieście zakwaterowano straż graniczną oraz wojsko, które wiosną 1940 r. przystąpiło do budowy drogi strategicznej Zamch - Żuków. Hitlerowcy zniszczyli wówczas żydowski cmentarz, nagrobki użyto na budowę szosy. Dla sprowadzonych Żydów założono obóz przymusowej pracy (więźniowie byli zmuszani do kopania umocnień nadgranicznych). W Cieszanowie Niemcy utworzyli getto, które zlokalizowano wokół synagogi. W getcie przetrzymywano Żydów sprowadzonych z okolicznych wsi. Po wybuchu wojny niemiecko-radzieckiej, w czerwcu 1941 r. Cieszanów opuścili na jakiś czas oddziały Wehrmachtu i Grenzschtzu. Mieszkańcy Cieszanowa nie poddawali się okupantowi, już w 1939 r. powstały pierwsze zręby konspiracji. W samej

miejsowości istniały dwie placówki Armii Krajowej. Wiosną 1944 r., w wyniku zagrożenia ze strony Ukraińskiej Powstańczej Armii (UPA), mieszkańcy zaczęli opuszczać miasto i wyjeżdżać za rzekę San. W dniu 2 maja 1944 r., partyzantom udało się ewakuować większość pozostałej ludności do Rudy Różanieckiej. W nocy z 2 na 3 maja Cieszanów został doszczętnie spalony przez oddział upowców. Taki sam los spotkał pobliskie wsie Kowalówkę i Doliny. W lipcu 1944 r. Cieszanów zajęły wojska radzieckie. Okres powojenny to czas wyczerpanej pracy w celu odbudowania tkanki miejskiej (domy i miejsca pracy zostały zniszczone i strawione ogniem), struktury władzy i życia lokalnego mieszkańców. Pierwszym powojennym burmistrzem Cieszanowa został Paweł Lisowski. Do pierwszych kroków należało zorganizowanie posterunku Milicji Obywatelskiej, uruchomienie urzędu pocztowego oraz rozpoczęcie edukacji w szkole. Kolejnym krokiem było wyłączenie Cieszanowa z powiatu tomaszowskiego i włączenie do lubaczowskiego, który wszedł w skład województwa rzeszowskiego. Ze względu na rozpoczęcie procesu przesiedlania ludności ukraińskiej do ZSRR (1945) i na Ziemię Odzyskane (1947) status miejski Cieszanowa został zagrożony. Liczba mieszkańców diametralnie się obniżała by w 1946 r. osiągnąć liczbę 958. 18 lutego 1951 r. pod obrady Miejskiej Rady Narodowej wniesiony został projekt rezygnacji z praw miejskich i włączenia Cieszanowa do gminy zbiorowej. Po regulacji granic administracyjnych (odłączono Folwarki, a przyłączono Wolę Nowosielską i tzw. parcelację przynależną do Nowego Sioła) liczba mieszkańców wzrosła do 1352. Władze miejskie dokładały starań w celu uruchomienia tkalni i cegielni oraz innych placówek handlowych umożliwiających rozwój gospodarczy miasta. Konieczne było również uruchomienie placówek oświatowych, służby zdrowia oraz doprowadzenie sieci energetycznych, które podnosiły standard życia mieszkańców. Kolejne lata owocowały w nowe inwestycji budowlane (domy murowane, pawilony handlowe itd.) Przeprowadzona reforma administracyjna skutkowałą rozpoczęciem działalności Urzędu Miasta i Gminy Cieszanów. W skład gminy weszły następujące sołectwa: Chotylub, Dachnów, Folwarki, Niemstów i Nowe Sioło z gromady Dachnów, Kowalówka, Nowy Lubliniec, Stary Lubliniec i Żuków z gromady Nowy Lubliniec, oraz Gorajec z gromady Płazów. Na tym terenie 1 października 1977 r. uległy zmianie nazwy następujących miejscowości: Chotylub na Lubice, Dachnów na Jaworzynę, Gorajec na Dąbrowę i Niemstów na Chmielowice. Po likwidacji trójstopniowego podziału administracyjnego Cieszanów znalazł się w obrębie województwa przemyskiego.

. W latach 1973 - 75 na ziemiach gminy Cieszanów rozpoczęto porządkowanie ewidencji gruntów. Liczne tereny wymagały dokonania scalenia ze względu na istniejące podziały (posiatkowane działki). Kolejne lata zaowocowały powstaniem licznych osiedli mieszkalnych. Pierwszym Burmistrzem Miasta i Gminy Cieszanów był Jan Kowal, którego w

następnych wyborach zastąpił wcześniejszy naczelnik Edward Dziaduła. Aktualnie funkcję Burmistrza Miasta i Gminy Cieszanów sprawuje wybrany w ostatnich wyborach Zdzisław Zadworny. W wyniku reformy administracyjnej kraju od 1 stycznia 1998 r. Cieszanów należy do powiatu lubaczowskiego w województwie podkarpackim.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Obiekty o wysokiej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej zlokalizowane na obszarze gminy Cieszanów są wpisane do rejestru zabytków Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

Podstawą wpisana do rejestru zabytku nieruchomego jest decyzja Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków lub wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym znajduje się obiekt zabytkowy. Wpisanie zabytku nieruchomego do rejestru ujawnia się w księgach wieczystych nieruchomości na wniosek WKZ, na podstawie ostatecznej decyzji o wpisie zabytku do rejestru. Zgodnie z art. 9 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* do rejestru może być również wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru oraz nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpis do rejestru układu urbanistycznego, ruralistycznego lub historycznego zespołu budowlanego nie wyłącza możliwości wydania decyzji o wpisie do rejestru wchodzących w skład tych układów lub zespołu zabytków nieruchomych. Decyzja o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru, na wniosek WKZ, stanowi podstawę wpisu w katastrze nieruchomości. Na wniosek WKZ informację o wpisie zabytku nieruchomego do rejestru ogłasza się w wojewódzkim dzienniku urzędowym.

Poniżej krótka charakterystyka niektórych obiektów znajdujących się w rejestrze Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu o znaczeniu regionalnym:

Cerkiew greckokatolicka pod wezwaniem Św. Jerzego w Cieszanowie – Zespół cerkiewny składa się z: cerkwi, dzwonnicy oraz bramy ogrodzeniowej. Cerkiew wzniesiona w 1900r., murowana z cegły, tynkowana, na rzucie zbliżonym do krzyża greckiego, na skrzyżowaniu naw pokryta kopułą z ośmiobocznym bębniem. Prezbiterium zamknięte trójboczne, do którego od strony północnej i południowej przylegają pastoforia. Dachy nad prezbiterium, nawie i ramionach transeptu dwuspadowe, kryte blachą.. Dzwonnica z początku XX wieku, murowana, parawanowa. Brama ogrodzeniowa wykonana z metalowych kutych prętów.

Synagoga w Cieszanowie – synagoga znajdująca się w Cieszanowie przy ulicy Skorupki 7. Synagoga została zbudowana w 1889 roku. Podczas II wojny światowej hitlerowcy zdewastowali synagogę. Po wyzwoleniu miasta w 1944 roku, synagoga została przeznaczona na magazyn. Od początku lat 90 XX wieku budynek stoi opuszczony w stanie zamkniętej ruiny. Murowany budynek synagogi wzniesiono na planie kwadratu. Z dwóch stron dobudowane są dobudówki, w których znajdował się babiniec oraz instytucje gminy żydowskiej. W środku zachowała się jednoprzestrzenna sala modlitwenna obecnie bez śladów po dawnym wyposażeniu oraz malowidłach naściennych. Pierwotne wysokie półokrągłe zakończone okna zostały po wojnie zamurowane, a w ich dolnej części przekuto mniejsze kwadratowe otwory okienne.

Zespół cerkwi grecko-katolickiej wraz z dzwonnica i drzewostanem, później kościół rzym.-kat. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Dachnowie - powstała w 1755 r. Cerkiew drewniana, na podmurówce kamiennej, oszalowana deskami. Prezbiterium zakończone 5-bocznie. Nad częścią centralną kopuła na 8-bocznym bębnie. Pokrycie dachu z blachy. Dzwonnica konstrukcji słupowej, na podmurówce kamiennej, oszalowana deskami z prześwitem arkadowym. Dach namiotowy kryty blachą. Po II wojnie światowej wykorzystywana jako kościół parafialny obrządku rzym.-kat., od 1992 r. nie użytkowana.

Zespół dworsko-parkowy w Nowym Siole - XVII - wieczny murowany dwór, który w przeszłości pełnił funkcje obronne. Zbudowano go na rzucie wydłużonego prostokąta. Od frontu widoczny był portyk i wsparty na czterech filarach taras. W XIX w. budynek przebudowano, a w czasie II wojny światowej uległ częściowemu zniszczeniu. Ruiny dworku otacza duży park z przełomu XVIII i XIX wieku. Przed fasadą frontową rozciąga się duży trawnik, tzw. parter ogrodowy. Park porasta starodrzew, wokół którego zachowały się resztki bastionowej fortyfikacji z XVII wieku, na którą składają się fosy i wały obronne.

Cerkiew greckokatolicka, ob. kościół rzymsko-katolicki pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP wraz z dzwonnica w Nowym Siole - Cerkiew murowana, wzniesiona w 1907 r. na rzucie krzyża, z prezbiterium zamkniętym trójbocznie, po którego obu stronach dobudowana zakrystia i składzik. W miejscu przecięcia się naw bęben z kopułą, zwieńczoną ażurową latarnią cebulastym hełmie i krzyżem. Dach nad prezbiterium wielospadowy, nad nawami dwuspadowy. Pokrycie dachów z blachy. Obok cerkwi parawanowa dzwonnica, murowana z cegły, otynkowana.

Cerkiew p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny w Chotylubiu - Cerkiew drewniana wybudowana ok.1888r. Na kamiennej podmurówce, partia dolna cerkwi nieoszacowana, nad

okapnikiem krytym blachą – oszalowana deskami. Prezbiterium zakończone ścianą prostą. Nad nawą główną i prezbiterium kopuły na 8-bocznym bębnie zakończone sygnaturką

Cerkiew greckokatolicka p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wraz z dzwonnica, ob. kaplica filialna kościoła rzymsko – katolickiego w Gorajcu - Cerkiew drewniana – najstarszą część datuje się na 1586 r., odnowiona w 1835 r. Orientowana, trójdzielna, na planie podłużnym, konstrukcji zrębowej, nakryta trzema kopułami – kopuła centralna piramidalna z odsłoniętą do wewnątrz konstrukcją belkową. Kopuły kryte gontem i częściowo blachą. W 1903 r. dobudowano 2 boczne ramiona. Cerkiew należy do najcenniejszych obiektów drewnianej architektury cerkiewnej.

Cerkiew greckokatolicka p.w. Najświętszej Marii Panny, ob. kaplica filialna kościoła rzymsko – katolickiego w Kowalówce - Pochodzi z II połowy XVIII w. Cerkiew na podmurówce kamiennej, oszalowana deskami, z prezbiterium zakończonym ścianą prostą. Dwie kopuły na 8-bocznych bębnach – nad prezbiterium i babińcem. Kopuły i dach kryte blachą. Cerkiew posiada bogate wyposażenie wnętrza.

Cerkiew greckokatolicka p.w. Przemienienia Pańskiego w Nowym Lublińcu - Cerkiew murowana, zbudowana w 1908r. na rzucie krzyża łacińskiego, trójnawowa z transeptem i prezbiterium zamkniętym trójbocznie, po którego obu stronach pastoforia, a także chór poprzedzony kruchtą, nakryte dachem dwuspadowym. Nawy boczne posiadają dachy pulpitowe. Pokrycie dachów z blachy.

Zespół cerkwi greckokatolicka, ob. kościoła paraf., składający się z kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego, dzwonnicy i pozostałości starodrzewu w Starym Lublińcu - Cerkiew murowana w obecnym kształcie wzniesiona w latach 1926-27 na planie krzyża greckiego, nawę główną w miejscu przecięcia ramion i transeptu, przykrywa hełmowa kopuła na wysokim tamburze, zwieńczona krzyżem. Całość zadaszania wykonano z blachy. ramiona transeptu i prezbiterium zakończone są półkoliście, a w każdym z nich znajdują się półkoliście zakończone okna, doświetlające wnętrze. w kątach ramion dobudowano cztery niewielkie pomieszczenia. Nad wejściem głównym umieszczono mały balkon, na który prowadzą drzwi wyjściowe z chóru. Drzwi te flankują półkolumny i prostokątne okienka. całość zwieńczona jest ozdobnym falistym przyczółkiem z trzema owalnymi blendami. Fasada nad drzwiami głównymi oraz dachy nad ramionami transeptu i nad prezbiterium zwieńczone są falistymi szczytami z metalowymi krzyżami. Ponadto obok budynku świątyni od str. zach. usytuowana jest dzwonnica murowana z cegły i otynkowana, parawanowa - na poziomie dolnym z trzema arkadami, na poziomie górnym z dwoma arkadami, kryta blachą i zwieńczona metalowym krzyżem, wzniesiona w 1927 r.

Cerkiew grecko – katolicka, ob. kościół rzymsko - katolicki p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Niemstowie - Cerkiew murowana, wzniesiona w 1910 r., na rzucie krzyża łacińskiego, prezbiterium zamknięte trójboczne – po obu jego stronach zakrystie, w miejscu przecięcia się naw kopuła na wysokim tamburze. Tambur, przykryty hełmem dwukondygnacyjnym, cebulastym. Dachy dwuspadowe, kryte blachą, nad ramionami naw sygnaturki.

Kościół rzymsko – katolicki pw. Św Wojciecha w Cieszanowie – kościół murowany, jednonawowy, barokowy, wykończony w 1800 roku. W roku 1901 poszerzony o dwie nawy boczne i wybudowano wieżę. Wewnątrz sklepienie kolebkowe, a w zakrystii i skarbczyku krzyżowo – kolebkowe. Ołtarz główny wykonany z drewna, polichromowany z przewagą bieli i złoceń, restaurowany w 1996 r. W ołtarzu znajduje się obraz Matki Boskiej z dzieciątkiem z napisem z 1863 r. Na zasuwie oryginalny obraz św. Wojciecha. Ołtarze boczne drewniane. Na chórze znajdują się 10 głosowe organy z 1923 r. Przed wejściem do kościoła znajduje się rzeźba kamienna św. Wojciecha z 1999 r.

Pozostałe obiekty ujęte w Gminnej Ewidencji Zabytków (Tabela – Gminna Ewidencja Zabytków Nieruchomych) mają znaczenie lokalne.

5.3.1. Uznanie za pomnik historii

Artykuł 15 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami informuję, że w Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej, na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, może uznać za pomnik historii zabytek nieruchomy wpisany do rejestru lub park kulturowy o szczególnej wartości dla kultury, określając jego granice. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może złożyć wniosek, o uznanie za pomnik historii zabytek nieruchomy, po uzyskaniu opinii Rady Ochrony Zabytków. Minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego może przedstawić Komitetowi Dziedzictwa Światowego wniosek o wpis pomnika historii na "Listę dziedzictwa światowego" w celu objęcia tego pomnika ochroną na podstawie Konwencji w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego, przyjętej w Paryżu dnia 16 listopada 1972 r. (Dz. U. z 1976 r. Nr 32, poz. 190 i 191).

Na terenie gminy Cieszanów nie występują obiekty zabytkowe uznane za pomnik historii.

5.3.2. Utworzenie parku kulturowego

Parki Kulturowe tworzy się w celu objęcia kompleksową ochroną prawną krajobrazu odznaczającego się wyjątkowymi walorami kulturowo – przyrodniczymi, w celu utrzymania i wyeksponowania ukształtowanych w wyniku działalności człowieka, wyróżniających się krajobrazowo terenów zachowanymi zabytkami nieruchomymi, charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej, a także innymi zabytkami istotnymi dla tego krajobrazu oraz elementami przyrody.

W odróżnieniu od parków krajobrazowych, powoływanych rozporządzeniem wojewody, parki kulturowe powoływane są przez samorządy lokalne. Podstawą prawną jest art. 16 i 17 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Na terenie gminy Cieszanów nie został utworzony park kulturowy.

5.3.3. Parki Krajobrazowe, rezerваты przyrody i pomniki przyrody

Na terenie Gminy Cieszanów znajduje się Zespół Przyrodniczo – Krajobrazowy w dolinie Brusienki. Został on powołany uchwałą Nr 36/VI/92 Rady Gminy i Miasta w Cieszanowie z dnia 18.08.1992 r. w celu ochrony cennych fragmentów krajobrazu naturalnego i kulturowego. Obejmuje on zbiornik wodny o powierzchni 0,4 ha, las o powierzchni 0,6 ha i pastwisko o powierzchni 0,25 ha. Występują tu brzozy, sosny, lipy, dęby, modrzewie i jesiony, wokół zbiornika rosną wierzby.

Gmina Cieszanów wchodzi w obszar Roztoczańskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu. ROChK obejmuje swoim zasięgiem teren północno - wschodniej części województwa podkarpackiego. Powierzchnia ogólna wynosi 32 174 ha (w granicach gminy Cieszanów znajduje się 13 181 ha, pozostałe gminy to Horyniec, Lubaczów i Narol oraz w miasto Narol). Spełnia on funkcję otuliny Południoworoztoczańskiego Parku Krajobrazowego i Parku Krajobrazowego Puszczy Solskiej. ROChK charakteryzuje się wysokim stopniem naturalności krajobrazu oraz dużą lesistością. Osobliwościami przyrodniczymi są kompleksy stawów i tereny bagienne.

Park Krajobrazowy Puszczy Solskiej również znajduje się między innymi na terenie gminy Cieszanów (pozostałe gminy to Józefów, Aleksandrów, Łukowa, Obsza, Susiec i Narol) Park charakteryzuje się unikatowymi walorami przyrodniczymi, historycznymi, kulturowymi i krajobrazowymi Roztocza oraz Puszczy Solskiej, a w szczególności zwartych kompleksów leśnych o charakterze puszczańskim z charakterystyczną florą i fauną, a także bogactwa krajobrazowego dolin rzek. Powierzchnia Parku w 85% pokryta jest lasami. Występujące drzewostany to: bory sosnowe, buczyna z dużym udziałem jodły. Obszar parku stanowi Obszar Specjalnej Ochrony Ptaków „Puszcza Sol ska” (PLB060008) należący do sieci Natura

2000. Jest to ostoja o randze europejskiej E 74. W Parku występują co najmniej 34 gatunki ptaków z załącznika I Dyrektywy Rady 79/409/EWG, 14 gatunków z Polskiej Czerwonej Księgi. Zobaczyć tutaj można 135 gatunków ptaków lęgowych, w tym jedno z nielicznych w Polsce stanowisk lęgowych gadożera. W okresie lęgowym obszar zasiedla co najmniej 1 % populacji krajowej (C6) bociana czarnego, gadożera, głuszca, orlika krzykliwego, puchacza, trzmielojada, leleka, w stosunkowo wysokim zagęszczeniu (C7) występują bielik, cietrzew, żuraw, derkacz, zimorodek. Chroniony obszar to ostoja puszczańskiej fauny kręgowców istotna w skali regionu, z licznymi zagrożonymi i rzadkimi gatunkami - jedyne znane w Polsce stanowisko pluskwiaka. Do Głównych zagrożeń dla Natury 2000 Puszcza Solska zaliczamy czynniki związane pośrednio i bezpośrednio z działalnością człowieka tj. obniżenie wód gruntowych, wycinanie starych drzewostanów, niekontrolowana penetracja terenu przez ludzi, i kłusownictwo.

Na terenie gminy znajduje się obszar proponowany do włączenia do sieci Natura 2000 - Lasy Sieniawskie (PLH 180054). Obszar wymaga ochrony głównie ze względu na ważne dla Europy gatunki zwierząt z załącznika nr II Dyrektywy Siedliskowej i z załącznika I Dyrektyw Ptasiej, w tym gatunki priorytetowe : bóbr europejski, kumak nizinny, pachnica dębowa, trzaska grzebieniasta, wilk, wydra. Istotnym zagrożeniem dla proponowanego terenu jest: rozwój a co za tym idzie intensyfikacja gospodarki, budowa melioracji, mających na celu osuszenie naturalnie podmokłych terenów oraz zwiększenie ich dostępności, kłusownictwo dla populacji wilka, działalność leśna, zbiór owoców runa leśnego dla populacji wilka (niepokojenie zwierząt), zwiększenie odstrzałów dzikich zwierząt, wzrost natężenia ruchu na drogach nr 77, 870, 865.

Na terenie gminy Cieszanów znajduje się również Rezerwat przyrody „Jedlina” utworzony w 1995 r. o powierzchni 66,97 ha. Rezerwat został stworzony z myślą o ochronie unikatowego w skali regionu drzewostanu jodłowego o dużym stopniu naturalności. Najstarsze jodły liczą około 150 lat. W rezerwacie przeważa bór mieszany wilgotny i grąd. Oprócz jodeł rosną tu także sosny i świerki, a z drzew liściastych – dęby, brzozy i graby.

Ponadto w fazie projektu są dwa kolejne rezerваты: „Tepiły” i „Bruszczyn”. Pierwszy z nich zlokalizowany będzie nad rzeką Pauczą, na granicy gmin Cieszanów i Narol. Najprawdopodobniej zajmie obszar wielkości około 190 ha. Drugi według założeń obejmie fragment kompleksów leśnych we wschodniej części gminy. Jego część wyznaczać będą potoki Gnojnik i Buszcza.

W gminie Cieszanów miejscami, które można uznać za użytki ekologiczne są nieużytkowane stawy, ciek wodne, kępy drzew i krzewów, tereny zabagnione, torfowiska, niektóre łąki i zadrzewienia śródpolne. Najwięcej takich miejsc znajduje się w okolicach Chotylubia, Gorajca i Dolin. W gminie Cieszanów występuje najwięcej powierzchniowych użytków, co stanowi 87,7 % użytków w skali powiatu lubaczowskiego. Na zdjęciu powyżej przedstawiono użytek ekologiczny „Komań” w miejscowości Nowy Lubliniec⁷. Pozostałe użytki to m.in.: „Dzikowskie Bagno”, „Za Dachnowskimi Łakami” i „Sopilne”.

Na terenie gminy Cieszanów występują pomniki przyrody, obejmujące następujące okazy starodrzewia:

- dwie lipy drobnolistne zlokalizowane w Starym i Nowym Lublińcu – na mocy Uchwały Nr 23/III/2002 Rady Miejskiej Cieszanowa z 24 maja 2002 r. w sprawie uznania drzew za pomniki przyrody

- dąb szypułkowy o obwodzie pnia mierzonym na wysokości 130 cm równym 385 cm, wysokości 30 m i wieku 140 lat. Drzewo rośnie na działce stanowiącej własność Skarbu Państwa, będącej w zarządzie Lasów Państwowych Nadleśnictwa Oleszyce, oddział 47 b, działka ewidencyjna nr 1282 w obrębie geodezyjnym Niemstów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr 71/IX//2005 RM w Cieszanowie z dnia 29 listopada 2005 r.

- jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.), wiek 120 lat, obwód pnia 370 cm, wysokość 28 m, rosnący w grupie trzech drzew o nazwie „Jesiony z Brunarówka” na terenie przedwojennej siedziby leśniczówki Chmielarnia/Brunarówka, działka nr ewid. 1271/1 w obrębie geodezyjnym Niemstów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.), wiek 120 lat, obwód pnia 260 cm, wysokość 25 m, rosnący w grupie trzech drzew o nazwie „Jesiony z Brunarówka” na terenie przedwojennej siedziby leśniczówki Chmielarnia/Brunarówka, działka nr ewid. 1271/1 w obrębie geodezyjnym Niemstów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- jesion wyniosły (*Fraxinus excelsior* L.), wiek 120 lat, obwód pnia 230 cm, wysokość 25 m, rosnący w grupie trzech drzew o nazwie „Jesiony z Brunarówka” na terenie przedwojennej

⁷ Źródło: http://www.zpkprzemysl.pl/index.php?fsid=3&ssid=18&t=uzytki_ekologiczne

siedziby leśniczówki Chmielarnia/Brunarówka, działka nr ewid. 1271/1 w obrębie geodezyjnym Niemstów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- sosna pospolita (*Pinus sylvestris* L.), o nazwie „Victoria”, wiek 140 lat, obwód pnia 360 cm, wysokość 27 m, rosnąca na działce nr ewid. 1285 w obrębie geodezyjnym Niemstów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- modrzew europejski (*Larix decidua* Mill.), o nazwie „Wyniosły”, wiek 150 lat, obwód pnia 337 cm, wysokość 31 m, rosnący na działce nr ewid. 2929/1 w obrębie geodezyjnym Dachnów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis* Pall.), wiek 180 lat, obwód pnia 390 cm, wysokość 21 m, rosnący w grupie dwóch drzew o nazwie „Limaki” na działce nr ewid. 2964 w obrębie geodezyjnym Dachnów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- wiąz szypułkowy (*Ulmus laevis* Pall.), wiek 180 lat, obwód pnia 305 cm, wysokość 21 m, rosnący w grupie dwóch drzew o nazwie „Limaki” na działce nr ewid. 2964 w obrębie geodezyjnym Dachnów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.), wiek 180 lat, obwód pnia 375 cm, wysokość 29 m, rosnący w grupie dwóch drzew o nazwie „Dęby Polskie” na placu przedwojennej gajówki, na działce nr ewid. 2960 w obrębie geodezyjnym Dachnów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.), wiek 180 lat, obwód pnia 315 cm, wysokość 28 m, rosnący w grupie dwóch drzew o nazwie „Dęby Polskie” na placu przedwojennej gajówki, na działce nr ewid. 2960 w obrębie geodezyjnym Dachnów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

- dąb szypułkowy (*Quercus robur* L.), o nazwie „Ostaniec”, wiek 250 lat, obwód pnia 400 cm, wysokość 37 m, rosnący na działce nr ewid. 2968 w obrębie geodezyjnym Dachnów – uznany za pomnik przyrody na mocy uchwały nr III/4/2010RM w Cieszanowie z dnia z dnia 29 grudnia 2010 r.

5.3.4 Obszarowe wpisy do ewidencji zabytków

CIESZANÓW	Historyczny układ urbanistyczny XVI/XVII w.	W centrum, obszerny rynek 100x100m, pozbawiony zabudowy historycznej, zniszczonej podczas wojny. Zachowane budynki o konstrukcji drewnianej i murowanej w liczbie ok 40 szt. Znajdują się przy ul. A. Mickiewicza, J. Sobieskiego i Kościuszki.
------------------	---	---

5.3.5. Ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego

„Organ gminy zobligowany jest uwzględnić w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w ustaleniach miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego każdy wskazany przez wojewódzkiego konserwatora zabytek nieruchomy. Należy podkreślić, że skoro ustawodawca w przepisach art. 18 i art. 19 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami przewidział konieczność uwzględniania warunków ochrony zabytków w opracowaniach przestrzennych, jednocześnie dopuszczając możliwość wariantu przejściowego, jest oczywistym, że projekt planu miejscowego musi zostać uzgodniony z właściwym organem ochrony zabytków, a uzgodnienie to ma charakter wiążący dla organu stanowiącego gminy.” Powyższa treść jest tezą wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z 4 listopada 2010 r. sygnatura spr. II OSK 1823/10 i jest zgodna z myślą ustawodawcy zapisaną w art. 18 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Gmina Cieszanów posiada aktualne studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego - uchwalona zmiana z dnia 25 października 2011 r. przyjęta uchwałą nr XIV/84/2011 Rady Miejskiej w Cieszanowie. Dla obszarów cennych pod względem walorów dziedzictwa kulturowego ustalono zasady ochrony dóbr kultury. Rozdział 7 opracowania pn. „Obszary i zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej” w pkt 1 - 6 określa zasady zagospodarowania obiektów oraz obszarów zabytkowych i stanowisk archeologicznych zlokalizowanych na terenie gminy wprowadzając zakazy, nakazy i ustalenia wiążące władze gminy przy podejmowaniu decyzji na płaszczyźnie polityki przestrzennej. Ponadto wymienia zabytki architektury i budownictwa

zlokalizowane na obszarze gminy Cieszanów w podziale na poszczególne miejscowości i zakres ochrony (tj. obiekty architektury wpisane do Wojewódzkiego rejestru zabytków, wykaz zabytków na terenie gminy wpisanych do gminnej ewidencji zabytków, stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków). W celu ochrony dziedzictwa kulturowego zabytków oraz dóbr kultury współczesnej studium przewiduje:

1) w odniesieniu do obiektów architektury wpisanych do rejestru zabytków ochronę prawną i rzeczową zgodnie z przepisami odrębnymi. Ustala zakaz budowy obiektów niezwiązanych z zabytkiem na działce budowlanej zabytku, poza ustalonymi w planie miejscowym. Dla zabytków wskazuje konieczność ustanowienia strefy ich ekspozycji.

2) obowiązek przeprowadzenia badań rozpoznawczych dla obiektów archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków zgodnie z przepisami odrębnymi, poprzedzających zmianę zagospodarowania i zabudowy terenu objętego zabytkiem.

3) Obiekty objęte ochroną wskazuje jako godne ochrony konserwatorskiej, pomimo braku ścisłych ustaleń w przepisach odrębnych. Ochrona powinna polegać na zachowaniu w trybie planowania i zagospodarowania przestrzennego istniejącej architektury i ładu przestrzennego w ich otoczeniu.

4) ustala ochronę konserwatorską dla zespołu dworsko-parkowego w miejscowości Niemstów, na terenie kompleksu leśnego. Budynki wykonane są z kamienia bruśnieńskiego, uznanego za tworzywo architektury lokalnej.

5) potrzebę ochrony konserwatorską wszystkich cmentarzy jako dobra kultury współczesnej. Cmentarze należy uznać jako obszary przestrzeni publicznej. Rozbudowa cmentarzy w Cieszanowie i Dachnowie, a także innych, wskazanych według bieżących potrzeb gminy, wymaga sporządzenia planu miejscowego.

6) ochronę konserwatorską dla zachowanych kompleksowo osiedli po byłych PGR jako dobro kultury współczesnej. Ochrona powinna polegać na zakazie zmian architektury poszczególnych budynków, powodujących naruszenie ładu przestrzennego całego osiedla.

Proponuje się objąć ochroną zabudowania osiedli w miejscowościach: Nowy i Stary Lubliniec, Niemstów, Gorajec i Nowe Sióło.

Studium wyznacza na rysunku stanowiska archeologiczne znajdujące się w ewidencji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w stosunku do których opracowanie zakłada następujące wymogi konserwatorskie:

1) zachowanie, udostępnianie i zagospodarowanie stanowisk archeologicznych o zachowanych formach krajobrazowych w celach naukowych, dydaktycznych oraz turystycznych;

2) obiekty objęte strefą „W” ochrony stanowisk archeologicznych, która obejmuje stanowiska archeologiczne o własnej formie terenowej, takie jak grodziska, forty, ruiny zamków itp. wyklucza z wszelkiej działalności inwestycyjnej, która mogłaby naruszyć ich specyficzną formę;

3) przedsięwzięcia o charakterze rewaloryzacyjnym, prace rekultywacyjne lub adaptacyjne na obszarze stanowiska wymagają uzyskania akceptacji służb konserwatorskich i ścisłego nadzoru konserwatorskiego;

4) w przypadku lokalizacji inwestycji na terenie stanowiska archeologicznego oraz jego bezpośrednim sąsiedztwie wymaga uzyskania pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków w zakresie prac ziemnych i przeprowadzenia ratowniczych badań archeologicznych metodą wykopaliskową. Wyniki tych badań decyduje o możliwości kontynuowania inwestycji, konieczności zmiany technologii lub o zaniechaniu inwestycji i zmianie przeznaczenia terenu.

Gmina Cieszanów posiada dwa miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego dla obszarów objętych ochroną konserwatorską. W roku 2012 r. uchwalono m.p.z.p. dla terenów usługowo – mieszkaniowych w Cieszanowie i Nowym Siole (uchwała nr XVIII/3/2012 Rady Miejskiej w Cieszanowie z dnia 27 stycznia 2012 r.). Gmina w pełni wykorzystywała tę formę ochrony zabytków, wyznaczając w planie granice stref ochrony konserwatorskiej stanowiska archeologicznego i wprowadzając zapisy dotyczące zakazu lokalizacji budynków na terenie objętym ochroną, ustalając parametr powierzchni biologicznie czynnej na poziomie 80% i zakazując grodzienia nieruchomości.

5.4 Zabytki w Gminnej Ewidencji Zabytków

Zgodnie z art. 21 ust. 1 *ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (Dz. U. Nr 162, poz. 1568 ze zm.)* podstawa do sporządzenia Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami jest Gminna Ewidencja Zabytków.

Wykaz zabytków znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych gminy Cieszanów stanowi załącznik nr 2 niniejszego opracowania.

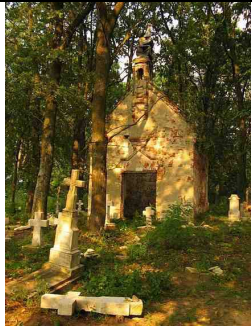

5.5 Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Zabytki nieruchome wpisane do rejestr zabytków gminy Cieszanów przedstawia poniższa tabela:

Lp.	Nazwa obiektu	Rej. DWKZ	Dokumentacja fotograficzna
1.	Kościół rzym.-kat. w Cieszanowie	A/37 nr rejestru A – 448, (poprz. A – 310), dec. z dn. 29.11.1989 r 52/415/W 1978-06-29	
2.	cmentarz rzym.-kat. w Cieszanowie	nr rejestru A – 160, dec. z dn. 04.11.1986 r	
3.	Bud. dawnej plebanii rzym.-kat., ob. dom parafialny w Cieszanowie	nr rejestru A – 346, dec. z dn. 09.04.2009 r.	
4.	Budynek synagogi w Cieszanowie	nr rejestru A – 129, dec. z dn. 13.05.2005 r.	

5.	Pomnik Jana III Sobieskiego w Cieszanowie	nr rejestru A – 406, dec. z dn. 26.02.2010 r.	
6.	Zespół dworsko-parkowy w Nowym Siole	nr rejestru A – 669 (poprz. A – 220), dec. z dn. 21.05.1987 r	Brak zdjęcia
7.	Cerkiew p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny w Chotylubiu	nr rejestru A – 222, dec. z dn. 12.06.1987 r.	
8.	Cerkiew p.w. Św. Jerzego w Cieszanowie	nr rejestru A – 131, dec. z dn. 15.07.2005 r.	
9.	Zespół cerkwi gr.-kat. wraz z dzwonnica i drzewostanem, późn. kościół rzym.-kat. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Dachnowie	nr rejestru A – 254, dec. z dn. 07.09.1987 r.	

10.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wraz z dzwonnica, ob. kaplica filialna kościoła rzym.-kat. W Gorajcu	Nr rejestru A – 157, dec. z dn. 29.09.1986 r	
11.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Najświętszej Marii Panny, ob. kaplica filialna kościoła rzym.-kat w Kowalówce	nr rejestru A – 242, dec. z dn. 19.08.1987 r.	
12.	Cerkiew gr.-kat., ob. kościół rzym.-kat. p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Niemstowie	nr rejestru A – 69, dec. z dn. 24.02.2003 r.	
13.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Przemienienia Pańskiego w Nowym Lublińcu	nr rejestru A – 883, dec. z dn. 28.04.1998 r.	
14.	Cerkiew gr.-kat., ob. kościół rzym.-kat. p.w. Wniebowzięcia NMP wraz z dzwonnica w Nowym Siole	nr rejestru A – 73, dec. z dn. 04.06.2003 r.	

15.	Zespół cerkwi gr.-kat., ob. kościoła paraf., składający się z kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego, dzwonnicy i pozost. starodrzewu w Starym Lublińcu	nr rejestru A – 764, dec. z dn. 24.02.2012 r.	
16.	Cmentarz greckokatolicki m. Chotylub	nr rejestru A – 773, dec. z dn. 03.10.1994 r.	
17.	Cmentarz grecko - katolicki m. Gorajec	nr rejestru A – 697, (poprz. A – 774), dec. z dn. 03.10.1994 r.	
18.	Cmentarz greckokatolicki m. Kowalówka	nr rejestru A – 603, dec. z dn. 19.05.1993 r	
19.	Cmentarz rzymsko – katolicki(d. grecko - katolicki) m. Niemstów	nr rejestru A – 775, dec. z dn. 30.10.1994 r.	

20.	Cmentarz greckokatolicki m. Nowy Lubliniec	nr rejestru A – 512, dec. z dn. 16.07.1992 r	
21.	Cmentarz rzymsko – katolicki (d. grecko - katolicki) m. Nowe Sióło	nr rejestru A – 673, dec. z dn. 03.09.1994 r.	
22.	Cmentarz grecko - katolicki m. Stary Lubliniec	nr rejestru A – 498, dec. z dn. 16.07.1992 r.	

Reasumując gmina Cieszanów posiada 22 obiekty zabytkowe wpisane do rejestru PWKZ, w tym 12 obiektów sakralnych (również całe zespoły: cerkiew, dzwonnica, starodrzew), ponadto 8 cmentarzy, 1 zespół dworsko parkowy i 1 pomnik. Obiekty te wpisane zostały do Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych Gminy Cieszanów.

Stan zachowania zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków.

Lp.	Nazwa obiektu	Stan zachowania
1.	Kościół rzym.-kat. w Cieszanowie	4
2.	Cmentarz rzym.-kat.	4

	w Cieszanowie.	
3.	Bud. dawnej plebanii rzym.-kat., ob. dom parafialny w Cieszanowie	4
4.	Budynek synagogi w Cieszanowie	1
5.	Pomnik Jana III Sobieskiego w Cieszanowie	5
6.	Zespół dworsko-parkowy w Nowym Siole	2
7.	Cerkiew p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny w Chotylubiu	3
8.	Cerkiew p.w. Św. Jerzego w Cieszanowie	4
9.	Zespół cerkwi gr.-kat. wraz z dzwonnica i drzewostanem, późn. kościół rzym.-kat. p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Dachnowie	3
10.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wraz z dzwonnica, ob. kaplica filialna kościoła rzym.-kat. w Gorajcu	4
11.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Najświętszej Marii Panny, ob. kaplica filialna kościoła rzym.-kat w Kowalówce	4
12.	Cerkiew gr.-kat., ob. kościół rzym.-kat. p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Niemstowie	5
13.	Cerkiew gr.-kat. p.w. Przemienienia Pańskiego w Nowym Lublińcu	4
14.	Cerkiew gr.-kat., ob. kościół rzym.-kat. p.w.	4

	Wniebowzięcia NMP wraz z dzwonnica w Nowym Siole	
15.	Zespół cerkwi gr.-kat., ob. kościoła paraf., składający się z kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego, dzwonnicy i pozost. starodrzewu w Starym Lublińcu	5
16.	Cmentarz greckokatolicki m. Chotylub	1
17.	Cmentarz grecko - katolicki m. Gorajec	1
18.	Cmentarz greckokatolicki m. Kowalówka	1
19.	Cmentarz rzymsko - katolicki(d. grecko - katolicki) m. Niemstów	4
20.	Cmentarz grecko - katolicki m. Nowy Lubliniec	2
21.	Cmentarz rzymsko - katolicki (d. grecko - katolicki) m. Nowe Sioło	4
22.	Cmentarz greckokatolicki m. Stary Lubliniec	4

Legenda: 1 – bardzo zły, 2 – zły, 3 – dostateczny, 4 – dobry, 5 – bardzo dobry

Liczba zabytków wymagających prac:

Drobne naprawy	Remont zabezpieczający	Remont kapitalny	Nie wymaga prac
10	2	6	4

Obiekty zabytkowe w podziale na własności:

Lp.	Nazwa obiektu	Własności
1.	Kościół rzymsko-katolicki w Cieszanowie	Parafia rzymsko-katolicka w Cieszanowie

2.	Cmentarz rzymsko-katolicki w Cieszanowie.	Parafia rzymsko-katolicka w Cieszanowie
3.	budynek dawnej plebanii rzymsko-katolickiej, ob. dom parafialny w Cieszanowie	Parafia rzymsko-katolicka w Cieszanowie
4.	budynek synagogi w Cieszanowie	Gmina Cieszanów
5.	pomnik Jana III Sobieskiego w Cieszanowie	Gmina Cieszanów
6.	Zespół dworsko-parkowy w Nowym Siole	Gmina Cieszanów
7.	Cerkiew p.w. Opieki Najświętszej Marii Panny w Chotylubiu	Skarb Państwa
8.	Cerkiew p.w. Św. Jerzego w Cieszanowie	Gmina Cieszanów
9.	Zespół cerkwi grecko – katolickiej wraz z dzwonnica i drzewostanem, później kościół rzymsko-katolicki p.w. Podwyższenia Krzyża Świętego w Dachnowie	Skarb Państwa
10.	Cerkiew greckokatolicka p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny wraz z dzwonnica, ob. kaplica filialna kościoła rzymsko-katolicka W Gorajcu	Skarb Państwa, od 2007 r. Parafia rzymsko-katolicka w Cieszanowie
11.	Cerkiew greckokatolicka p.w. Najświętszej Marii Panny, ob. kaplica filialna kościoła rzymsko-katolicka w Kowalówce	Skarb Państwa, od 2007 r. Parafia rzymsko-katolicka w Cieszanowie
12.	Cerkiew grecko - katolicki ob. kościół rzymsko-katolicka p.w. Narodzenia Najświętszej Marii Panny w Niemstowie	Parafia rzymsko-katolicka w Niemstowie

13.	Cerkiew grecko - katolicki p.w. Przemienienia Pańskiego w Nowym Lublińcu	Parafia rzymsko-katolicka w Starym Lublińcu
14.	Cerkiew grecko - katolicki ob. kościół rzym.-kat. p.w. Wniebowzięcia NMP wraz z dzwonnica w Nowym Siole	Parafia rzymsko-katolicka w Nowym Siole
15.	Zespół cerkwi grecko-katolickiej, ob. kościoła paraf., składający się z kościoła p.w. Przemienienia Pańskiego, dzwonnicy i pozost. starodrzewu w Starym Lublińcu	Parafia rzymsko-katolicka w Starym Lublińcu
16.	Cmentarz grecko - katolicki m. Chotylub	Skarb Państwa, w użytkowaniu Gminy Cieszanów
17.	Cmentarz grecko - katolicki m. Gorajec	Skarb Państwa, w użytkowaniu Gminy Cieszanów
18.	Cmentarz grecko - katolicki m. Kowalówka	Skarb Państwa
19.	Cmentarz rzymsko - katolicki (d. grecko - katolicki) m. Niemstów	Parafia rzymsko-katolicka w Niemstowie
20.	Cmentarz grecko - katolicki m. Nowy Lubliniec	Parafia rzymsko-katolicka w Starym Lublińcu
21.	Cmentarz rzymsko - katolicki (d. grecko - katolicki) m. Nowe Sioło	Parafia rzymsko-katolicka w Nowym Siole
22.	Cmentarz grecko - katolicki m. Stary Lubliniec	Parafia rzymsko-katolicka w Starym Lublińcu

Obszarami największego zagrożenia dla zabytków na terenie gminy Cieszanów:

a. Nieruchomych:

Cmentarze: Na terenie gminy Cieszanów zidentyfikowano 9 cmentarzy – 3 rzymsko – katolickie (2 z nich dawniej grecko – katolickie), 5 grecko – katolickich i 1 cmentarz choleryczny w lesie w miejscowości Niemstów. Większość posiada karty cmentarzy. W rejestrze Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ujęto 8 cmentarzy. Cmentarz choleryczny w lesie w miejscowości Niemstów został dopisany do Gminnej Ewidencji Zabytków nieruchomości.

Lp	Nazwa miejscowości	Charakterystyka cmentarza	Uwagi
1	Chotylub	Data założenia: II połowa XIX w. Znajdują się m.in. nagrobki rodziny Zarzyckich – właścicieli Chotylubia, dz. nr ewid. 852 o pow. 0,40 ha,	Nieczynny
2	Cieszanów	Cmentarz rzym.-kat. w Cieszanowie, dz. nr ewid. 1686, pow. 1,3320 ha	
3	Gorajec	Cmentarz grecko – katolicki, data założenia XIX w., najstarszy istniejący nagrobek 1841r., upamiętnienie ukraińskie w formie ziemnego kopca zwieńczonego brzożowym krzyżem, bez tablicy (w domyśle - jako wspólna mogiła ofiar akcji pacyfikacyjnej w 1945 r. na terenie wsi Gorajec), dz. nr ewid. 483 o pow. 0.79 ha	Nieczynny
4	Kowalówka	Cmentarz grecko – katolicki, data założenia: koniec XVIII w., dz. nr ewid. 1120 o pow. 0,62 ha	Nieczynny
5	Niemstów	Cmentarz rzymsko – katolicki (d. grecko - katolicki), data założenia: II połowa XIX w., dz. nr ewid. 700 o pow. 0,17 ha	
6	Nowe Sióło	Cmentarz rzymsko – katolicki (d. grecko - katolicki), data założenia: II połowa XIX w., najstarszy istniejący nagrobek - 4 ćw. XIX. (1870r.), upamiętnienie ukraińskie w formie kamiennego wyniosłego krzyża, dz. nr ewid. 483/1 o pow. 0,46 ha	
7	Nowy Lubliniec	Cmentarz grecko – katolicki, data założenia: II połowa XIX w., pomnik przy wejściu na cmentarz, masywna bryła wertykalna na rozbudowanej podstawie zwieńczona krzyżem, elementy betonowe z okładziną z lastryka, widoczny brak tablicy głównej, wmurowane 3 tablice kamienne z wyrytymi 48 nazwiskami (pisownia w języku ukraińskim), dz. nr ewid. 281o pow. 0,27 ha, dz. nr ewid. 312 o pow. 0,40 ha, pow. razem :0,67 ha,	Nieczynny
8	Stary Lubliniec	Cmentarz grecko – katolicki, data założenia: I połowa XIX w., pomnik w głębi cmentarza, mogiła poświęcona jak wynika z treści na tablicy w języku ukraińskim, pomordowanym dnia 20.III.1945 roku mieszkańcom wsi Nowy Lubliniec. Upamiętnienie w formie przyzmaoidalnej bryły ziemno-betonowej i metalowym krzyżem, 4 granitowe tablice z wykazem imiennym 75 osób, pomnik w głębi cmentarza, w formie przyzmaoidalnej bryły ziemno-betonowej i metalowym krzyżem, 3 stykające się granitowe tablice z wykazem imiennym 48 osób., w nagłówku napis po ukraińsku: „Zamordowani 20.III.1945 r. mieszkańcy w. Stary Lubliniec”, dz. nr ewid. 345 o pow. 0,55 ha;	Nieczynny
9	Niemstów	Cmentarz choleryczny w lesie, użytkowany 1 ćw. XX w	Nieczynny

Cmentarze są najbardziej zagrożonym pod względem konserwatorskim obszarem. Cmentarze grecko - katolickie ulegają postępującej degradacji. Brak ogrodzenia i opieki

powoduje, że są to miejsca narażone na dewastacje, nierzadko służą jako nielegalne wysypiska śmieci. Układ cmentarzy często nieczytelny, zacierają się rozkłady alejek, teren zarasta samosiejkami i licznymi krzewami, starodrzew pozbawiony bieżącej pielęgnacji choruje i usycha. Na obszarach cmentarzy dochodzi do aktów wandalizmu – nagrobki i mogiły są dewastowane lub z braku opieki zapadają się. Istotnym zagrożeniem jest też ogławianie drzew (dotyczy czynnych cmentarzy), które powoduje ich usychanie, a co równie istotne szpeci krajobraz.

Ustawa z dnia 31 stycznia 1959 r. o cmentarzach i chowaniu zmarłych t. j z dnia 9 maja 2011 r. (Dz. U. Nr 118, poz. 687 ze zm.) reguluje sprawy cmentarzy.

b. Ruchomych:

Obiekty ruchome są narażone na zniszczenie, kradzież i uszkodzenie. Największe zagrożeniem dotyczy wyposażenia obiektów sakralnych, które nie posiadają urządzeń antywłamaniowych, ppoż. ani monitoringu.

Gmina Cieszanów nie posiada ewidencji zabytków ruchomych i nie przystąpiła do takiego opracowania.

c. Archeologicznych:

Dziedzictwo Archeologiczne w Gminie Cieszanów podobnie jak w innych gminach w całej Polsce zagrożone jest zniszczenie zarówno z powodu działalności człowieka jak i sił natury. Stanowiska zlokalizowane na gruntach wykorzystywanych rolniczo, są zagrożone zwykłymi działaniami związanymi z uprawą roli – całokształt czynności wykonywanych narzędziami i ciężkim sprzętem rolniczym nierzadko naruszając przy tym substancję obiektów takich jak: groby, relikty zabudowy mieszkalnej i gospodarczej osad. Kolejne zagrożenie związane jest z wszelkimi inwestycjami związanymi z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, które wymagają szerokopłaszczyznowych prac ziemno – budowlanych. Należą do nich m.in. inwestycje związane ze skanalizowaniem gmin. Jeszcze innym degradacyjnym zjawiskiem chociaż rzadziej spotykanym są amatorskie próby poszukiwania zabytków archeologicznych i nieudolne ich rozkopywanie.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych konieczne będzie sporządzenie ich ewidencji, uzgadnianie inwestycji zlokalizowanych na obszarach prawdopodobnego występowania stanowisk oraz ścisłe wypełnianie przez wszystkich inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu.

5.6. Zabytki archeologiczne

W ewidencji Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu, w gminie Cieszanów figurują następujące stanowiska archeologiczne:

Cieszanów:

A – 480 / AZP 98-87/15

Nowy Lubliniec:

A - 739/609 / AZP 98 - 86/65

A - 740/610 / AZP 98 - 86/57

oraz stanowiska archeologiczne znajdujące się na obszarze oznaczonym nr AZP nr 99-87.

Badania powierzchniowe na terenie gminy Cieszanów w ramach projektu Archeologiczne Zdjęcie Polski nie objęły całego terenu administracyjnego jednostki samorządowej. Wobec Powyższego, Gmina ma obowiązek uzyskać opinię PWKZ w Przemyślu, każdorazowo dla nowych inwestycji, wymagających prac ziemnych na ww. obszarach AZP.

Dnia 2 czerwca 2011 r. weszło w życie *Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem*, zgodnie z którym Gminna Ewidencja Zabytków dla stanowisk archeologicznych powinna być prowadzona w formie kart adresowych zabytków nieruchomości. W karcie mają znaleźć się podstawowe informacje dotyczące obiektu oraz wycinek mapy z zaznaczonym stanowiskiem. W związku z tym zestawienie stanowisk archeologicznych zawarte w obowiązującym Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego z 30 marca 2010 roku (poniższa lista obiektów umieszczona w tabeli) nie spełnia wymogów ustawowych. Gmina nie wszczęła prac przy sporządzaniu kart gminnej ewidencji zabytków dla stanowisk archeologicznych.

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy. Analiza szans i zagrożeń

Analiza szans i zagrożeń wynikająca z oceny stanu dziedzictwa kulturowego i uwarunkowań jego ochrony oraz realizowanej przez gminę Cieszanów polityka rozwoju przestrzennego i społeczno – gospodarczego kształtuje się następująco:

Mocne strony

- ❖ Duży zasób obiektów o konstrukcji drewnianej będących świadectwem kulturowym i architektonicznym charakterystycznym dla tutejszego regionu;

- ❖ Zasób zabytków sakralnych będących świadectwem wielowyznaniowości i lokalizacji gminy na „pograniczu kultur”;
- ❖ Potencjał turystyczny gminy ze względu na istniejące unikalne zasoby przyrodnicze oraz obiekty zabytkowe (szlak cerkwi drewnianych, szlak cmentarzy);
- ❖ Dotacja celowa z urzędu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach zabytkowych wpisanych do rejestru zabytków;
- ❖ Możliwość nawiązania stosunków międzynarodowych z Ukrainą w celu propagowania dziedzictwa kulturowego oraz działań zmierzających do ochrony i opieki nad zabytkami powiązanymi kulturowo;
- ❖ gmina uwzględnia ochronę dziedzictwa kulturowego w dokumentach planistycznych (studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego, m.p.z.p.) oraz w opracowywanych programach prorozwojowych (m.in. Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Cieszanów na lata 2010 – 2015, Strategia Rozwoju Gminy Cieszanów;
- ❖ wysoka aktywność społeczna (prawie dwuletnia batalia o przywrócenie blasku ikonom z ikonostasu w Kowalówce została osiągnięta m.in. dzięki zaangażowaniu społeczności lokalnej, władzy samorządowej i proboszcza);
- ❖ lokalizacja na trasie ważnych połączeń komunikacyjnych (dwa przejścia drogowe z Ukrainą);
- ❖ aktywne działania lokalnych urzędników zmierzające do przeprowadzenia prac konserwatorskich przy zabytkach znajdujących się na terenie gminy (np. uzyskanie największej dotacji od Wojewody Podkarpackiego w 2013 r. na prace przy miejscowej synagodze).

Słabe strony

- ❖ niska świadomość społeczna w zakresie potrzeb ochrony i opieki nad zabytkami wynikająca z braku właściwej edukacji o jej wartościach;
- ❖ brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na znikomą ilość miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;

- ❖ stosunkowo duża liczba nieużytkowanych, zaniedbanych, wręcz zrujnowanych obiektów zabytkowych stanowiących spuściznę kulturową (cmentarze, cerkwie);
- ❖ ubytek zabytków nieruchomych na skutek zniszczeń dokonanych w wyniku celowej działalności człowieka (wyburzenia, podpalenia itd.);
- ❖ słabe wykorzystywanie bogatych kulturowo zabytków dla celów turystycznych i przemysłu kulturowego;
- ❖ brak punktów informacji turystycznej;
- ❖ niszczenie tkanki zabytkowej poprzez liczne remonty, rozbudowy, nadbudowy, przebudowy obiektów zabytkowych dokonanych bez konsultacji z właściwymi organami (Podkarpackim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków w Przemyślu, Starostwem powiatowym);
- ❖ zły stan zachowania znacznej ilości obiektów zabytkowych wpisanych do GEZN
- ❖ brak możliwości uzyskania dofinansowania do renowacji obiektów zabytkowych do stanu dawnej świetności (dotyczy obiektów nie będących w rejestrze zabytków PWKZ w Przemyślu);
- ❖ niskie zainteresowanie inwestorów zewnętrznych, rewitalizacją istniejących obiektów zabytkowych oraz całych zespołów ;
- ❖ brak właściwego przekazu informacji zintegrowanej o obiektach zabytkowych przeznaczonych do zagospodarowania;
- ❖ Brak rozpowszechniania wiedzy wśród właścicieli obiektów zabytkowych dotyczących prawnych zobowiązań dotyczących ich utrzymania;
- ❖ Brak odpowiedniego nadzoru i sankcji w związku z niewywiązywaniem się właścicieli z obowiązku właściwego utrzymania obiektów zabytkowych i dokonywaniem samowolnej modernizacji tych obiektów lub ich niszczeniem;
- ❖ Zanikanie tradycyjnej sztuki budowlanej i form budowlanych oraz zastępowanie naturalnych materiałów wykorzystywanych przy budowie obiektów zabytkowych, materiałami z blachy, plastiku i innych tworzyw sztucznych, ponadto umieszczanie na obiektach kasetonów reklamowych, wymianie naturalnej, drewnianej stolarki okiennej i drzwiowej na plastikową oraz wykorzystywanie kolorów 'modnych sezonowo' na elewacjach budynków

Szanse

- ❖ Wykorzystanie ulg podatkowych dla właścicieli obiektów zabytkowych zamierzających rewitalizować swoje własności;
- ❖ Możliwości wykorzystania środków finansowych z budżetu państwa, WKZ i innych programów operacyjnych związanych z ochroną i opieką nad zabytkami;
- ❖ Możliwość wykorzystania międzynarodowych programów współpracy kulturalnej;
- ❖ Stworzenie zintegrowanego programu informacyjnego (bazy danych na województwo) ogólnie dostępnego dla potencjalnych inwestorów obiektach zabytkowych możliwych do zagospodarowania;
- ❖ Wysoka aktywność pracowników JST i DWKZ polegająca na wspieraniu każdej inicjatywy zmierzającej do przeprowadzenia prac konserwatorskich w/na obiektach zabytkowych poprzez radzenie, dzielenie się doświadczeniem m.in. w pozyskiwaniu środków budżetowych z różnych źródeł;
- ❖ rozpowszechnianie m. in. na stronie internetowej dokumentacji fotograficznych obiektów zrewitalizowanych;
- ❖ stworzenie i promocja lokalnych wzorców architektonicznych nawiązujących do tradycji miejscowości;
- ❖ Kontrola obiektów wpisanych do Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych, poprzez sprawozdania właścicieli obiektów o przeprowadzonych pracach w tych budynkach (wyznaczyć okres np. co 2 lata);
- ❖ Rozwój współczesnej sztuki ludowej opartej na tradycji, podtrzymywanie obrzędowości ludowej i ochrona ginących zawodów (duży udział domów kultury);
- ❖ Stworzenie ścieżek dydaktycznych (np. szlakiem obiektów sakralnych, szlakiem zapomnianych cmentarzy) lub widowisk kulturalnych (nawiązujących do wydarzeń historycznych rozgrywających się na terenie gminy);
- ❖ Wykorzystanie korzystnych tendencji w zakresie rozwoju turystyki kulturowej;
- ❖ Promowanie niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zachowań, lokalnych potraw, strojów, zawodów charakterystycznych dla gminy Cieszanów na zewnątrz;

- ❖ Uwzględnianie zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego;

Zagrożenia

- ❖ Brak skutecznej ochrony krajobrazu kulturowego ze względu na małą ilość miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- ❖ Dewaloryzacja krajobrazu kulturowego poprzez powszechne zjawisko suburbanizacji, powodujące niekontrolowane rozlewanie się zabudowy i zacieranie charakterystycznych układów urbanistycznych stanowiących obszarowe dziedzictwo kulturowe;
- ❖ Braki w edukacji kulturowej i niska świadomość społeczna wartości posiadanego dziedzictwa kulturowego;
- ❖ Zanikanie walorów architektonicznych obiektów zabytkowych poprzez niewłaściwe ich wykorzystanie, niezgodne z przeznaczeniem;
- ❖ Kryzys finansów publicznych, skutkujących zmniejszeniem budżetu na opiekę i ochronę obiektów zabytkowych;
- ❖ Głęboko zakorzeniona niechęć właścicieli obiektów zabytkowych do uznania ich budynków za obiekty zabytkowe oraz poczucie ograniczenia ich prawa własności;
- ❖ Progresywna dewastacja obiektów zabytkowych, podpalenia, kradzieże, modernizacje;
- ❖ Brak kooperacji pomiędzy działaniami JST i Państwa w celu opieki i ochrony nad dziedzictwem kultury;
- ❖ Zmiany w przepisach umożliwiające wykorzystanie dodatkowych instrumentów pobudzających/mobilizujących sponsorowanie kultury i ochrony zabytków;
- ❖ Wzrastające ceny materiałów naturalnych wykorzystywanych do rewitalizacji obiektów zabytkowych oraz wysokie koszty procedury zmierzającej do przeprowadzenia prac naprawczych;
- ❖ Ograniczone w stosunku do potrzeb możliwości finansowania obiektów z środków budżetu państwa, budżetu JST (zwłaszcza tych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, nie wpisanych do rejestru zabytków).

7. Założenia programowe: priorytety, kierunki działań i zadania

Utworzenie Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami i jego powodzenie wymaga utworzenia w ramach organizacyjnych Urzędu Miasta i Gminy Cieszanów zespołu koordynującego prace realizujące poszczególne zadania wynikające z ustaleń niniejszego programu.

7.1 Priorytety programu opieki

Bogactwo architektury sakralnej, unikatowa drewniana konstrukcja istniejących obiektów budowlanych jest niemyym wyrazem odrębności i atrakcyjności gminy Cieszanów. Miejscowości gminy cechują się wielonarodowością (mieszkańcami gminy poza Polakami byli Ukraińcy i Żydzi), która tworzy lokalną tożsamość religijno – kulturową.

Analiza stanu dziedzictwa kulturowego, ocena opracowań strategicznych dotyczących rozwoju społeczno – gospodarczego oraz polityka przestrzenna gminy wyrażona w studium kierunków i zagospodarowania przestrzennego gminy Cieszanów pozwoliła sformułować następujące priorytety z uwzględnieniem celów wymienionych w ustawie o ochronie i opiece nad zabytkami:

1. zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
2. Ochrona krajobrazu kulturowego miasta i gminy;
3. wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
4. podejmowanie działań wpływających na wzrost atrakcyjność zabytków dla potrzeb lokalnej społeczności, turystyki i edukacji oraz popieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
5. uszczegóławianie współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z użytkowaniem tych zabytków;
6. tworzenie koncepcji umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

7.2 Kierunki działań programu opieki

1. Sporządzenie Gminnej Ewidencji stanowisk archeologicznych;

2. Inwentaryzacja obiektów tzw. małej architektury (kapliczki, krzyże przydrożne);
3. Udostępnianie i promocja zabytków nieruchomych;
4. Upowszechnianie wiedzy w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego;
5. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy ich zachowania;
6. Podejmowanie działań zmierzających do poprawy stanu zachowania zabytkowych cmentarzy;
7. Uwzględnianie odpowiednich zapisów dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami w dokumentach planistycznych i inwestycyjnych gminy Cieszanów;
8. Harmonijna ochrona dziedzictwa kulturowego i środowiska przyrodniczego;
9. Utworzenie dostępu do informacji o spuściźnie kulturowej gminy Cieszanów.

7.3 Zadania programu opieki

1. Sporządzenie Gminnej Ewidencji Zabytków Nieruchomych w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych, zgodnie z *rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków , krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem z dnia 26 maja 2011 r.* oraz zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie zamieszczonymi na stronie internetowej: <http://www.nid.pl/idm,175,gminna-ewidencja-zabytkow.html> (instrukcja opracowania karty adresowej zabytku nieruchomego oraz wzór karty adresowej zabytku nieruchomego);
2. Przekazanie sołtysom i radnym w każdym sołectwie po jednym egzemplarzu opracowanych kart adresowych z terenów im podległych;
3. Regularne aktualizowanie danych na kartach adresowych obiektów zabytkowych;
4. Wnioskowanie do Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu o wpisy do rejestru zabytków cennych obiektów z terenu gminy;
6. Systematyczne (ustalenie okresu np. co 2 lata) pozyskiwanie informacji od właścicieli obiektów zabytkowych wpisanych do ewidencji dotyczących przeprowadzonych prac remontowych, modernizacyjnych, konserwatorskich;
7. Przeprowadzanie kontroli (wizji w terenie) przez zespół koordynujący np. co rok w celu dokonania oględzin obiektów wpisanych do ewidencji zabytków;

8. Aktualizowanie dokumentów planistycznych (m.p.z.p., studium kierunków i uwarunkowań zagospodarowania przestrzennego gminy) w zakresie obiektów wpisanych bądź wykreślonych z GEZ;
9. Sporządzenie Gminnej Ewidencji Stanowisk Archeologicznych zgodnie z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa w Warszawie zamieszczonymi na stronie internetowej: <http://www.nid.pl/idm,187,instrukcja-wypelniania-karty.html>
10. Sporządzenie i na bieżąco aktualizowanie mapy Dziedzictwa kulturowego gminy Cieszanów, oraz umieszczenie jej na stronie miasta;
11. Sporządzenie Gminnej Ewidencji zabytków małej architektury w formie zbioru kart adresowych zabytków w uzgodnieniu z PWKZ;
12. Dokonanie przeglądu z udziałem sołtysów i radnych (można zaangażować mieszkańców wsi – umieszczając informację w lokalnej prasie lub na głównej stronie urzędu) obiektów małej architektury w poszczególnych obrębach. Wybrane obiekty zawnioskować do Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu o wpisy do rejestru zabytków cennych obiektów małej architektury z terenu gminy;
13. Nawiązanie współpracy z gminami ościennymi w celu utworzenia szlaku kapliczek i krzyży przydrożnych, sakralnych obiektów drewnianych, cmentarzy;
14. Promocja spuścizny kulturowej poprzez stworzenie zakładki na głównej stronie gminy pt. Dziedzictwo Kulturowe w Gminie i umieszczenie w niej GEZ, mapy gminy z naniesionymi obiektami zabytkowymi, bieżących informacji o możliwości dofinansowania zamierzonych prac konserwatorskich przy zabytkach i zrealizowanych inwestycjach;
15. Konfrontacja z właścicielami obiektów zabytkowych i ustalenie możliwości i zasad ich udostępniania (proponycja ustalenia „dnia zabytków w gminie” np. w skali roku, podczas którego można zorganizować wycieczkę objazdową z przewodnikiem po najcenniejszych obiektach zabytkowych w gminie);
16. Zlecenie wykonania tablic informacyjnych dla wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków na terenie gminy;
17. Uwzględnianie obiektów z GEZ przy tworzeniu szlaków turystycznych i ścieżek dydaktycznych w gminie;

18. Utworzenie na terenie gminy widowiska plenerowego „Dzieje historyczne Cieszanowa” z wykorzystaniem elementów historii, krajobrazu i zabytków zlokalizowanych na terenie gminy, przedstawiające historyczne wydarzenia, które rozegrały się na ziemiach gminy, przy zaangażowaniu lokalnej społeczności;
19. włączenie tematyki ochrony dóbr i dziedzictwa kulturowego, krajobrazu kulturowego gminy i regionu do zajęć szkolnych w szkołach podstawowych i gimnazjach prowadzonych przez gminę;
20. edukowanie młodzieży przez nauczycieli o zasobach krajobrazu kulturowego powiatu i województwa;
21. wdrażanie do szkół zajęć plenerowych, wycieczek po najciekawszych (historycznie, kulturowo) miejscach i obiektach znajdujących się na terenie gminy, powiatu;
22. współpracowanie z PWKZ w sprawie udzielania informacji właścicielom obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków zewnętrznych na przeprowadzenie rewitalizacji posiadanych obiektów;
23. rozpowszechnianie wiedzy wśród właścicieli obiektów zabytkowych nt. zasad konserwatorskich, zasad etyki i profilaktyki konserwatorskiej;
24. mobilizowanie właścicieli obiektów zabytkowych do dokonywania remontów, prac konserwatorskich w obiektach zabytkowych np. poprzez wprowadzenie ulg podatkowych, pomocy w skróceniu procesu uzyskiwania właściwych decyzji i uzgodnień na dokonanie takich prac, systematyczne informowanie właścicieli o zasadach udzielania dotacji celowych z gminy lub informacji nt. możliwych zewnętrznych źródeł współfinansowania;
25. Opracowanie studium wartości kulturowych gminy Cieszanów, na podstawie zachowanego dziedzictwa architektury i budownictwa oraz sporządzenie kilku/kilkudziesięciu projektów zagospodarowania wolnych przestrzeni na obszarach cennych kulturowo. Powyższe studium posłuży jako wytyczna przy sporządzaniu zmian studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Cieszanów oraz przy opracowywaniu m.p.z.p. Do stworzenia tego rodzaju dokumentu warto zaprosić studentów uczelni wyższych (wydział architektury Politechniki Lubelskiej, Uniwersytet Rzeszowski) dzięki czemu można to wykonać niskobudżetowo.

8. Instrumentarium realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Instrumentami stosowanymi w realizacji programu opieki nad zabytkami są:

Instrumenty prawne:

- Sporządzanie miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego;
- Budowa parków kulturowych;
- Wnioskowanie o wpisy do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy;
- Wykonywanie decyzji Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami wynikające z przepisów.

Instrumenty finansowe:

- Finansowanie z środków budżetu gminy prac konserwatorskich i remontowych przy obiektach zabytkowych będących własności gminy;
- Dotacje celowe ;
- Subwencje;
- Dofinansowanie
- Korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy Unii Europejskiej

Instrumenty koordynacji:

- Realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach rozwoju;
- Realizację projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w planach rozwoju lokalnego;
- Współpraca z uczelniami Wyższymi i innymi ośrodkami naukowymi;
- Współpraca z kościołami w zakresie ochrony i opieki nad obiektami sakralnymi;

- Plany rewitalizacji.

Instrumenty społeczne:

- Edukacja, promocja kulturowa;
- Upowszechnianie wiedzy, informacji;
- Współpraca z organizacjami społecznymi.

Instrumenty kontrolne:

- Utworzenie w z inicjatywy Urzędu Gminy Cieszanów zespołu koordynującego prace realizujące poszczególne zadania wynikające z ustaleń niniejszego programu. W skład zespołu powinien wchodzić pracownik UMiG Cieszanów, oraz pracownik PWKZ w Przemysłu;
- Aktualizacja gminnych ewidencji zabytków;
- Monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego oraz stanu zachowania dziedzictwa kulturowego.

9. Zasady oceny realizacji gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z art. 87 ust. 1 i 5 ustawy z realizacji programu opieki nad zabytkami wójt sporządza co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się radzie gminy. Po 4 latach program powinien zostać zaktualizowany i ponownie przyjęty przez Radę Gminy.

ocenę realizacji programu opieki nad zabytkami dokonywać będzie zespół koordynujący.

Proponowanymi Kryteriami do dokonania oceny realizacji programu opieki nad zabytkami mogą być:

1. Procentowy poziom wydatków z budżetu gminy na ochronę i opieką nad zabytkami;
2. Wysokość pozyskanych środków ze źródeł zewnętrznych na ochronę i opieką nad zabytkami;
3. Wartość finansowa wykonanych prac remontowo – konserwatorskich przy zabytkach;

4. Ilość obiektów zabytkowych na których zostały przeprowadzone prace remontowo – konserwatorski, zabezpieczające przed pożarem, dewastacją lub rabunkiem;
5. Liczba poprawnie złożonych wniosków o dofinansowanie prac remontowo – konserwatorskich przy zabytkach;
6. Ilość uchwalonych m.p.z.p. na terenach cennych pw. kulturowym;
7. Liczba utworzonych parków;
8. Liczba wniosków o wpis do rejestru zabytków obszarów, obiektów, zespołów zabytkowych;
9. Liczba wniosków o uznanie obszarów lub obiektów za pomnik historii;
10. Ilość wprowadzonych zmian do GEZ;
11. Liczba sołectw w których przeprowadzono inwentaryzacje obiektów małej architektury;
12. Liczba wejść na stronę gminy poświęconą spuściźnie kulturowej regionu;
13. Ilość zrealizowanych działań edukacyjnych, konkursów, wystaw na terenie gminy;
14. Liczba utworzonych szlaków turystycznych;
15. Liczba wydanych opracowań (w tym przewodników) rozpowszechniających wiedzę na temat dziedzictwa kulturowego regionu;
16. Liczba zinwentaryzowanych nagrobków zabytkowych.

10. Źródła finansowania gminnego programu opieki nad zabytkami

- programy prowadzone przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego <http://www.mkidn.gov.pl/pages/strona-glowna/finanse/programy-ministra/programy-mkidn-2012/dziedzictwo-kulturowe/ochrona-zabytkow.php>);
- Dotacje udzielane przez Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Przemyślu na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków <http://bip.wuozprzemysl.pl/index.php?id=279&id2=134>

- Dotacje celowe z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Podkarpackiego na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków <http://www.wrota.podkarpackie.pl/pl/kultura/zabytki/dotacje>

- Dotacje z funduszu kościelnego udzielane na remonty i konserwacje obiektów o charakterze sakralnym http://www.msw.gov.pl/portal/pl/92/221/Fundusz_koscielny.html

- Dotacje z Powiatu Lubaczowskiego na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy obiektach wpisanych do rejestru zabytków http://www.lubaczow.powiat.pl/x_starostwo_powiatowe/4_kompetencje_wydzialow_i_samod/5_wydzial_oswiaty_i_spraw_spole/a_podstawowe_zadania_wydzialu/

- Środki zewnętrzne (fundusze unijne, darowizny, zbiórki społecznych komitetów działających na rzecz ochrony zabytków) np.: <http://pife.podkarpackie.pl/index.php/11-gpi-rzeszow/aktualnosci/257-zabytki-2013>

Dane źródłowe:

- Informacje pozyskane z UMiG w Cieszanowie;
- Informacje pozyskane od Podkarpackiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
- Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004-2013 oraz Uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 – 2020;
- Zmiana Studium Uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta i Gminy Cieszanów w Województwie Podkarpackim - uchwała Nr XIV/84/2011 Rady Miejskiej w Cieszanowie z dnia 25 października 2011 r.,
- Program Opieki nad Zabytkami w Województwie Podkarpackim na lata 2010-2013
- Strategia Rozwoju Województwa Podkarpackiego na lata 2007 - 2020 roku.
- Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Podkarpackiego;
- Strategia Rozwoju Turystyki dla Województwa Podkarpackiego na lata 2007 - 2013.
- Strategia Rozwoju Miasta i Gminy Cieszanów na lata 2006 - 2020.
- Plan Rozwoju Gminy Cieszanów na lata 2004-2006 z perspektywą na 2007 - 2013;
- Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, obowiązujące na dzień opracowania niniejszego programu;
- Internet;
- Obowiązujące akty prawne i orzecznictwa.

**Załącznik nr 1
Do Gminnego Programu Opieki
nad Zabytkami
Miasta i Gminy Cieszanów
na lata 2013 - 2017**

Wykaz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego gminy Cieszanów , obejmujących obszary ochrony konserwatorskiej.

- 1) Uchwała Nr 20/III/96 Rady Gminy i Miasta Cieszanów z dnia 29 maja 1996 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Kościoła w Chotylubiu” (Dz. U. Woj. Przemyskiego Nr 11 z dnia 31 lipca 1996 r. , poz. 156) - **w trakcie aktualizacji.**

- 2) Uchwała Nr 56/IX/04 z dnia 30 września 2004 r.. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego ”Obwodnica drogi wojewódzkiej Nr 865 dla miasta Cieszanowa” (Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 20 z dnia 17 lutego 2005 r. , poz. 237) - **w trakcie opracowania zmian.**

- 3) Uchwała Nr 93/XLVI/09 z dnia 29 grudnia 2009 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego „Rozszerzenia cmentarza w Dachnowie” (Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego Nr 10 z dnia 8 lutego 2010 r., poz. 207).

- 4) Uchwała Nr XVIII/3/2012 Rady Miejskiej w Cieszanowie z dnia 27 stycznia 2012 r. w sprawie uchwalenia miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego dla terenów usługowo-mieszkalnych w Cieszanowie i Nowym Siole” (Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego z dnia 14 marca 2012 r. , poz. 615).

Opieki**Załącznik nr 2****Do Gminnego Programu****nad Zabytkami****Miasta i Gminy Cieszanów****na lata 2013 - 2017****Zestawienie kart adresowych gminnej ewidencji zabytków nieruchomych na terenie
Miasta i Gminy Cieszanów***/wg stanu na dzień 01.03.2010 r. /*

Lp.	Adres	Nazwa obiektu/ obecna funkcja	Czas powstania/ przebudowy	Nr pozycji w rejestrze zabytków oraz data wpisu
1.	Chotylub	cerkiew gr.-kat. p.w. Opieki Najśc. Marii Panny , obecnie nie użytkowana	cerkiew drewniana wybudowana ok.1888r.	nr rejestru A – 222, dec. z dn. 12.06.1987 r.
2.	Chotylub	cmentarz gr.-kat.	data założenia: II połowa XIX w.	nr rejestru A – 773, dec. z dn. 03.10.1994 r
3.	Chotylub	pozostałości parku koło leśniczówki	XIX w.	
4.	Chotylub	dom nr 22	budynek drewniany z lat 20-tych XX w.	
5.	Chotylub	dom nr 23	budynek drewniany , 1 ćw. XX w.	

6.	Chotylub	dom nr 83	budynek drewniany z lat 30-tych XX w.	
7.	Chotylub	dom nr 102	budynek drewniany z lat 30-tych XX w.	
8.	Cieszanów	układ urbanistyczny	XVII w.	
9.	Cieszanów	kościół parafialny rzym.-kat. p.w. św. Wojciecha	murowany, wzniesiony ok. 1800 r.	nr rejestru A – 310, dec. z dn. 29.11.1989 r.
10.	Cieszanów	cerkiew gr.-kat. p.w. św. Jerzego , obecnie nie użytkowana	murowana ,1900 r.	nr rejestru A – 131, dec. z dn. 15.07.2005 r.
11.	Cieszanów	synagoga, obecnie nie użytkowana, stan katastrofy bud.	murowana, 1889 r. (?)	nr rejestru A – 129, dec. z dn. 13.05.2005 r
12.	Cieszanów	cmentarz rzym.-kat.		nr rejestru A – 160, dec. z dn. 04.11.1986 r.
13.	Cieszanów - ul. Sobieskiego	bud. dawnej plebanii rzym.-kat. , ob. dom parafialny	budynek murowany	nr rejestru A – 346, dec. z dn. 09.04.2009 r.
14.	Cieszanów - ul. Sobieskiego	pomnik Jana III Sobieskiego	murowany	nr rejestru A – 406, dec. z dn. 26.02.2010 r.
15.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	kapliczka przy drodze pow. Cieszanów - Nw. Brusno	murowana, zapewne XIX w.	
16.	Cieszanów - ul. Kościuszki	kapliczka przy drodze woj. do Narola	murowana, zapewne XIX w.	
17.	Cieszanów - ul. Sobieskiego	dom ukraiński (nr d. 13), ob. funkcja handl.-gastr.	murowany, ok. 1900 r.	
18.	Cieszanów - ul. Gajerskiego	dom nr 4	budynek drewniany, lata 20-te XX w.	

19.	Cieszanów - ul. Kościuszki	dom nr 7	budynek drewniany, lata 30-te XX w.	
20.	Cieszanów - ul. Kościuszki	dom nr 11	budynek drewniany, lata 20-te XX w.	
21.	Cieszanów - ul. Kościuszki	zagroda nr 59	dom drewn. lata 30-te XX w. bud. gosp. mur. (kam.), ok. 1900 r.	
22.	Cieszanów - ul. Kościuszki	dom nr 70	budynek drewniany, lata 20-te XX w.	
23.	Cieszanów - ul. Kościuszki	dom nr 73	budynek drewniany, lata 30-te XX w.	
24.	Cieszanów - ul. Lityńskiego	dom nr 1	budynek drewniany, lata 30-te XX w.	
25.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom nr 19	budynek drewniany , 1 ćw. XX w.	
26.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom nr 23	budynek drewniany, lata 20-te XX w.	
27.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom nr 25	budynek murowany, 1 ćw. XX w.	
28.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom nr 26	budynek drewniany, lata 20-te XX w.	
29.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom nr 28	budynek murowany, 1 ćw. XX w.	
30.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom nr 29	budynek drewniany, lata 20-te XX w.	
31.	Cieszanów - ul. Mickiewicza	dom	budynek drewniany, ok. 1900 r.	
32.	Cieszanów	dom nr 1	budynek drewniany,	

	- ul. Nowa		lata 30-te XX w.	
33.	Cieszanów - ul. Rynek	dom nr 9	budynek murowany, lata 20-te XX w.	
34.	Cieszanów - ul. Sienkiewicza	dom nr 1	budynek drewn.-murowany, lata 20-te XX w.	
35.	Cieszanów - ul. Skorupki	Dom nr 8	budynek drewniany lata 20- ste XX w.	
36.	Cieszanów - ul. Skorupki	Dom nr 18	budynek drewniany lata 30- ste XX w.	
37.	Cieszanów - ul. Skorupki	Dom nr 51	budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
38.	Cieszanów - ul. Sobieskiego	Dom nr 10	budynek drewn.- murowany, lata 30-ste XX w.	
39	Cieszanów - ul. Sobieskiego	Dom nr 24	budynek drewniany lata 30- ste XX w.	
40	Cieszanów - ul. Skorupki	Dom nr 6		
41	Dachnów	Zespół cerkwi Gr.- Kat. Par. P.W. Podwyższenia Krzyża Św		nr rejestru A – 254, dec. z dn. 07.09.1987 r.
		a. cerkiew ob. magazyn kościoła Rzym.-kat.	1635, gruntownie przebudź. ok. 1815-1845 i 1899-1901, odnowienie wnętrza 1901- 1905	
		Dzwonnica drewn.	1901-1905, remont 1928 i 1982	
42	Dachnów	Dom nr 26	Budynek drewniany lata 30- ste XX w.	
43	Dachnów	Dom nr 31	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
44	Dachnów	Dom nr 62	Budynek drewniany lata 30- ste XX w.	

45	Dachnów	Dom nr 70	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
46	Dachnów	Dom nr 72	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
47	Dachnów	Dom nr 208	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
48	Dachnów	Dom nr 220	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
49	Dachnów	Dom nr 225	Budynek drewniany początek XX w.	
50	Dąbrówka	kapliczka	Murowana 1 ćw XX w.	
51	Doliny	kapliczka	Murowana lata 20 XX w.	
52	Doliny	Dom nr 11	Budynek drewniany 1 ćw XX w.	
53	Folwarki	Kapliczka	Murowana lata 20-ste XX w.	
54	Folwarki	Szkoła	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
55	Folwarki	Dom z oborą nr 15	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
56	Folwarki	Dom nr 37	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
57	Folwarki	Dom nr 38	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
58	Folwarki	Dom nr 45	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
59	Folwarki	Dom nr 46	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
60	Folwarki	Dom nr 49	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
61	Folwarki	Dom nr 54	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
62	Gorajec	Zespół cerkwi Gr.- Kat. Par. P.W. Narodzenia NMP, ob. kościoła rzym.- kat. Fil. p.w. Narodzenia NMP		Nr rejestru A – 157, dec. z dn. 29.09.1986 r.

		a. cerkiew drewniana	1584, przebudź. ok. 1750-1764, 1826 i 1835, rozbudź. 1899-1900, restaur. od 1992	
		b. dzwonnica drewniana	1863, przeniesiona z Majdanu Sieniawskiego 1996 r.	
63	Gorajec	cmentarz gr.-kat.	data założenia: 1 połowa XIX w.	nr rejestru A – 697, (poprz. A – 774), dec. z dn. 03.10.1994 r.
64	Gorajec	Kaplica przy drodze Cieszanów-Narol	Murowana koniec XX w.	
65	Gorajec	Kapliczka przy skrzyżowaniu dróg	Murowana 1887	
66	Gorajec	Dom nr 19	Budynek drewniany początek XX w.	
67	Kowalówka	Zespół cerkwi Gr.- Kat. Par. P.W. Narodzenia Przenajświętszej Bogurodzicy, ob. kościoła rzym.-kat. Fil. p.w. Narodzenia NMP		nr rejestru A – 242, dec. z dn. 19.08.1987 r.
		Cerkiew drewniana	k. XVII, gruntownie remontowany 1813, przebudowany 1899-1900, uszkodzona 1915, remont.	
		Dzwonnica murowana	1 ćw. XX w.	
68	Kowalówka	Kaplica	Murowana 1 poł. XX w.	
69	Kowalówka	Kapliczka	Murowana, XIX	
70	Kowalówka	cmentarz gr.-kat.	data założenia: koniec XVIII w.	nr rejestru A – 603, dec. z dn. 19.05.1993 r.
		Ruiny kaplicy grobowej	Murowana 1871	
71	Kowalówka	Dom nr 10	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
72	Kowalówka	Dom nr 34	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	

73	Niemstów	Cerkiew gr.-kat. fil. p.w. Narodzenia NMP, ob. Kościół Rzym.-kat. par. p.w. Narodzenia NMP	Murowana 1912	nr rejestru A – 69, dec. z dn. 24.02.2003 r.
74	Niemstów	Cmentarz rzym.– kat. (d. gr.-kat.)	data założenia: II połowa XIX w.	nr rejestru A – 775, dec. z dn. 30.10.1994 r.
75	Niemstów	kapliczka św. Floriana	Murowana 1842	
76	Niemstów	Dom nr 10	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
77	Niemstów	Dom nr 25	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
78	Niemstów	Dom nr 27	Budynek drewniany 1 ćw. XX w., przebudź.	
79	Niemstów	Dom nr 82	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
80	Niemstów	Dom nr 101	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
81	Niemstów	Figura św. Jana Nepomucena, d. folwark	Rzeźba kamienna z okresu baroku na ceglanej kolumnie	dopisany
82	Niemstów	Cmentarz choleryczny w lesie gm.	użytkowany 1 ćw. XX w	dopisany
83	Niemstów	Pałac myśliwski	Murowany, lata 30-te XX wieku	dopisany
84	Nowe Sioło	Cerkiew gr.-kat. fil. p.w. Św. Eliasza Proroka, ob. Kościół Rzym.-kat. par. p.w. Wniebowzięcia NMP	Murowana 1904-1907	nr rejestru A – 73, dec. z dn. 04.06.2003 r.
85	Nowe Sioło	Zespół Dworsko-Parkowy Rojowskich		nr rejestru A – 669 (poprz. A – 220), dec. z dn. 21.05.1987 r.
		a. dwór	Murowany pocz. XIX w., rozbudowany k. XIX w., zniszczony 1939-1945, częściowo odbudowany, remont lata 80-te XX w.	

		b. fortyfikacje bastejowe	Ziem. XVII	
		c. park krajozbrazowy	XVIII>	
86	Nowe Sioło	Cmentarz rzym.– kat. (d. gr.-kat.)	data założenia: II połowa XIX w.	nr rejestru A – 673, dec. z dn. 03.09.1994 r
87	Nowe Sioło	Dom nr 21	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
88	Nowe Sioło	Dom nr 31	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
89	Nowe Sioło	Dom nr 45	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
90	Nowy Lubliniec	Cerkiew gr.-kat. fil. p.w. Przemienienia Pańskiego, ob. nie użytkowany Kościół rzym.-kat.	Murowany 1905-1908	nr rejestru A – 883, dec. z dn. 28.04.1998 r.
91	Nowy Lubliniec	Cmentarz gr.– kat.	data założenia: II połowa XIX w.	nr rejestru A – 512, dec. z dn. 16.07.1992 r.
92	Nowy Lubliniec	d. biblioteka	Drewniana lata 30-ste XX w.	
93	Nowy Lubliniec	d. poczta	Murowana 1 ćw. XX w.	
94	Nowy Lubliniec	Dom nr 31	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	
95	Nowy Lubliniec	Dom nr 42	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
96	Nowy Lubliniec	Dom nr 77	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
97	Stary Lubliniec	Cerkiew gr.-kat. fil. p.w. Przemienienia Pańskiego, ob. Kościół Rzym.-kat. par. p.w. Przemienienia Pańskiego	Murowany 1926-1927	nr rejestru A – 764, dec. z dn. 24.02.2012 r.
98	Stary Lubliniec	Cmentarz gr.– kat.	data założenia: I połowa XIX w.	nr rejestru A – 498, dec. z dn. 16.07.1992 r.
99	Stary Lubliniec	Zagroda		
		a. dom	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	

100	Stary Lubliniec	Dom nr 56	Budynek drewniany 1 ćw. XX w.	
101	Stary Lubliniec	Dom nr 58	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
102	Stary Lubliniec	Dom nr 75	Budynek drewniany lata 30-ste XX w.	
103	Stary Lubliniec	Kapliczka	Murowana XIX w.	
104	Żuków	Kapliczka	Murowana koniec XIX w.	
105	Żuków	Kapliczka	Murowana koniec XIX w.	
106	Żuków	Dom nr 28	Budynek drewniany lata 20-ste XX w.	